

KIINA

Lauri Paltemaa

Hyvin pitkä historia hyvin lyhyesti

Kiina on yksi ihmiskunnan vanhimmista sivilisaatioista. Arkeologiset löydöt kertovat, että pysyvää maataloutta harjoittanutta ihmisasutusta on ollut kiinalaisen sivilisaation syntysijoilla Keltaisenjoen laaksossa ainakin 7 000 vuotta eaa. Ensimmäiset arkeologiset löydöt, joista on säilynyt kiinalaisen *hanzi*-kirjoitustavan esimuoto, ovat ennustamisessa käytetyt kilpikonnaan luut, jotka on ajoitettu noin vuoteen 1500 eaa. Keskushallinnon systemaattinen historiankirjoitus alkaa 800-luvulta eaa. Yksi maailman vanhimmista yhä käytössä olevista kirjoitusjärjestelmistä onkin kiinalainen merkkikirjoitus, jota käytetään rajoitetusti myös Koreassa. Myös Japanin *kanji*-kirjoitusmerkit pohjautuvat kiinalaiseen merkkikirjoitukseen.

Kiinan historian aikakaudet on perinteisesti jaoteltu hallitsevien sukujen, dynastioiden, mukaan. Ensimmäisenä dynastia, tosin vain legendaarinen sellainen, oli Xia-dynastia, jonka alku sijoittuu noin vuoteen 2100 eaa. Yhtenäisen ”Kiinan” (*Zhongguo*, Keskustan valtakunta) perustajana pidetään Han -dynastiaa (202 eaa.–220 jaa.), joka syntyi lähes samana vuonna kuin Rooman imperiumi saavutti kiistattoman johtoaseman Välimeren alueella. Tosin dynastiat käyttivät nimeään myös valtionsa nimenä. Sana ”Kiina” ilmestyy ensimmäisen kerran valtion nimeen vasta 1912. Tätä ennen Kiina oli siis lähinnä maantieteellinen termi. Ensimmäisen yhtenäisyyden kauden jälkeen Kiinan alue kävi myös läpi lukusia hajaannuksen aikoja, mutta alueen yhdisti valtansa alle lopulta aina uusi dynastia. Tärkeimpiä näistä ovat Han -dynastian lisäksi Tang (618–907), Song (960–1279), Yuan (1271–1368), Ming (1368–1644) ja Qing (1644–1911). Laskutavasta riippuen voidaan nimetä vielä kymmeniä pienempiä dynastioita ajanjaksoilta, jolloin Kiina oli hajaannuksen tilassa.

Dynastinen järjestelmä perustui keisarin johtamalle keskitetylle byrokratialle, joka ennen teollista vallankumousta ja Yhdysvaltojen ja Ranskan vallankumouksia oli organisaatioltaan yksi maailman edistyneimpiä. Keisari oli ”taivaan poika”, jolla oli ”taivaan mandaatti” johtaa maailmaa oikeudenmukaisesti ja konfutselaisten moraalinormien mukaisesti. Tässä hänellä oli apunaan ajalleen hyvin kehittynyt virkakoneisto ja konfutselainen oppineisto.

**

Konfutselaisuus

Konfutselaisuus (*rujiao*) on moraali- ja valtiofilosofia, joka on nimetty sen oppi-isän Konfutsen (Mestari Kongzi, 550–479 eaa.) mukaan. Hänen opetuksensa ja hänen tärkeimpien seuraajiensa mukaan keisarin ja valtion tehtävänä oli asioiden hallitseminen siten, että yhteiskunnassa ja yhteisössä jokainen asettui itselleen luontaisesti kuuluvalla paikalleen: lapset alistuivat vanhemmilleen, nainen miehelle, alamaiset keisarille ja muu maailma Kiinalle. Keisarin ja hänen virkamiehensä tuli pyrkiä oikeamieliseen hallintoon ja näyttää kaikille muille esimerkkiä oikeasta käytöksestä. Konfutselaisuuteen ei kuulunut erityistä jumaluusoppia, mutta esi-isien kunnioittaminen oli yksi sen keskeisistä teemoista. Esi-isiä rukoiltiin temppeleissä ja kotona. Kansan keskuudessa konfutselaisuus sekoittui helposti buddhalaisuuden, taolaisuuden ja muiden kansanuskomusten kanssa, mutta korkeakonfutselaisuus vastusti näitä muita oppeja. Konfutselaisuus nousi Han-dynastian aikana valtiofilosofiaksi ja Song-dynastiasta lähtien kaikkien virkamiesuralle pyrkivien tuli opetella sen klassiset tekstit ulkoa virkamieskokeita varten. Nämä periaatteissa kaikille miehille avoimet moniportaiset kokeet määräisivät, pääsikö halutulle virkauralle vai ei. Tämä asema konfutselaisuudella oli aina 1900-luvun alkuun asti. Se levisi myös Kiinan naapurimaihin Koreaan, Japaniin ja Vietnamiin. Kiinan 1900-luvun alun kulttuurikriitikot näkivät konfutselaisuuden Kiinan takapajuisuuden perussyynä, ja myös maolaisuus suhtautui siihen vihamielisesti. Nykyisin konfutselaisuus nauttii jonkinasteista arvonalautusta Manner-Kiinassa. Taiwanilla sen asema on ollut jatkuvampi.

**

Kiinan viimeisen dynastia, Qing, oli vierasperäinen dynastia, jonka perustajia olivat nykyisen Koillis-Kiinan alueella eläneet mantšut, jotka hyödynsivät Ming-dynastian sisäisiä levottomuuksia, valloittivat Beijingin vuonna 1644 ja syrjäyttivät Mingin. Qing-ajan Kiina oli mahtavimmillaan aikansa vaurain valtakunta. Sen BKT:n on arvioitu olleen suurin maailmassa vielä vuonna 1800, jolloin se vastasi noin viidesosasta maailman kokonaistuotannosta. Qing-dynastia myös laajensi rajojaan aina 1700-luvun lopulle saakka, jolloin Kiina kasvoi Keski-Aasiassa siihen laajuuteen, joka sillä on pitkälti nykyisin. Qing-dynastia suhtautui aluksi sallivasti läntisiin kristittyihin lähetyssaarnaajiin, mutta paavin tuomittua konfutselaisuuden harhaoppina kaikkien länsimaisten oleskelu Kiinassa kiellettiin pientä Kantonissa sijainnutta kauppakokohtaa lukuun ottamatta. Qing rajoitti näin ulkomaankaupan ja kontaktit lännen kanssa minimiin. Muutenkin Kiinan ulkopoliittika

perustui ajatukselle naapurien vähempiarvoisuudesta. Tiettyjen kaupalle sallittuja paikkakuntia lukuun ottamatta Qing-dynastia päästi ulkomaalaisia virallisesti maahan vain tuomaan alamaisuudenosoituksia keisarille. Muut Itä-Aasian maat seurasivat ulkopolitiikassaan Kiinan eristäytymisesimerkkiä, mikä oli omiaan tuomaan ne kaikki konfliktiin lännen kanssa 1800-luvulla. Toisaalta Kiina kohteli muita Itä-Aasian maita pitkälti samalla tavoin kuin länsimaita edellyttäen myös niiltä alamaisuudenosoituksia, mutta käyden kuitenkin laajempaa kauppaa niiden kanssa.

Keisarillisen ajan yhteiskunta oli jakautunut kerroksiin. Suurin ryhmä olivat viljelijät, jotka käsittivät vähintään 90 % väestöstä. Alueelliset erot olivat huomattavat, mutta suuri osa viljelijöistä oli köyhiä ja eli joko vuokraviljelijöinä tai jatkuvassa velassa rikkaimmille viljelijöille. Nälänhädät ja hallinnon epäkohdista johtuneet paikalliset kapinat olivat yleisiä. Meritokraattisen hallintomuodon kehitys Song-dynastiasta lähtien tarkoitti sitä, että yhteiskunnan hallitseva eliitti oli virkamieskunta, joka oli saanut asemansa läpäisemällä tiukat virkamieskokeet. Keisarillisen byrokraatian ja tavallisen rahvaan välissä olivat suurmaanomistajat ja muut säätyläiset, jotka olivat kohonneet asemiinsa maanomistuksen ja koulutuksen turvin, tosin tällainen asema saattoi haihtua sukupolvessa. Järjestelmä oli perustaltaan hyvin vakaa, mutta dynastioiden kyky hallita valtavaa maataan heikkeni poikkeuksetta ajan kuluessa. Kun länsimainen kolonialismi saapui voimalla Itä-Aasiaan 1800-luvun alkupuolella, Qing-dynastia oli jo taantumassa. Sen ote periferioista oli höltyvässä ja hallinnon laatu heikkenemässä. Dynastian romahtamisen aiheutti lopulta läntisen kolonialismin ja sisäisen epävakauden yhdistelmä.

Kiinan modernin historian lasketaan alkavan ensimmäisestä oopiumsodasta, jonka Qing-dynastia ja Britannia kävivät vuosina 1839–1842. Sodan syy oli Britannian halua avata Kiinan valtaviksi mielletyt markkinat omille teollisille tuotteilleen ja oopiumilla käyty huumekauppa, jota Britannia tarvitsi rahoittaakseen alijäämäisen kauppansa Keskustan valtakunnan kanssa. Kiina oli haluton avautumaan ulkomaailmalle, koska sen johto näki, että länsimaalaisten vapaa läsnäolo maassa aiheuttaisi liikaa harmia Kiinan vakaalle yhteiskunnalle. Dynastia ei myöskään kokenut tarvitsevansa kauppaa, eikä sietänyt ajatusta tasavertaisista diplomaattisista suhteista ”barbaaristen” länsimaiden kanssa. Oopiumsotien (1839–1842 ja 1858–1860) nöyryyttävien häviöiden seurauksena Kiina joutui avaamaan kauppaansa ja sallimaan länsimaalaisten oleskelun alueellaan. Useisiin Kiinan kaupunkeihin syntyi ns. toimilupa-alueita, joita johtivat ulkomaalaiset. Länsimaalaiset olivat Kiinan lakien ulkopuolella, he saivat etuoikeuksia kaupassa ja ottivat mm. Kiinan tullihallinnon käsiinsä. Nämä järjestelyt perustuivat valtiosopimukseen, joita kutsutaan Kiinassa ”epätasa-arvoisiksi valtiosopimuksiksi”. Ne koetaan yhä vieläkin Kiinan länsivaltojen

taholta kokeneiden loukkausten symboleina. Kolonialismin aikaa kutsutaankin kiinalaisessa historiankirjoituksessa ”häpeän vuosisadaksi”.

Kuva 1) Keisarillinen palatsialue eli ”Kielletty kaupunki” Beijingissä toimi Ming-dynastiasta lähtien Keskustan valtakunnan valtakeskuksena.

Kuva: Lauri Paltemaa

Länsimaiden kolonialismi aiheutti voimakkaan vastareaktion Kiinan yhteiskunnassa. Monen han-kiinalaisen (tarkemmin kiinan etnisistä ryhmistä ks. edempänä) mielestä vieraan mantšuheimon johtama Qing-dynastia menetti heikkoutensa takia oikeuden hallita maata. Samalla uudet modernit ajatukset, länsimainen tiede ja teknologia alkoivat levitä maahan, vaikka hitaammin kuin esimerkiksi Meiji-valtaanpalautuksen jälkeiseen Japaniin. Qing-dynastiaa vaivasivat heikot johtajat, korruptio ja laajat kapinat, joista huomattavin oli Taiping-kapina vuosina 1853–1864. Se oli laajin sisällissota maailmassa 1800-luvulla ja oli kaataa hallitsevan dynastian. Kapinan heikentämä dynastia joutui antamaan lisää etuoikeuksia länsimaille, jotka valmistautuivat pilkkomaan Kiinan, kuten ne olivat tehneet jo Afrikalle.

1800-luvun loppuun tultaessa Qing-dynastia pyrki uudistamaan maltillisesti talouttaan, armeijaansa, ja koulutusta ajan länsimaisten oppien mukaisesti. Yhteiskunnassa oli kuitenkin syntynyt kansallismielinen kapinaliike ja älymystön piirissä oli vahvoja uudistusmielisiä virtauksia. Vuonna 1900 puhkesi länsimaiden vastainen boksarikapina, jonka aikana länsimaat (ja Japani) miehittivät Beijingin ja alistivat Qing-dynastian raskaisiin sotakorvauksiin. Kapinan jälkeen uudistuksissa hidastellut Qing-dynastia alkoi viimein laajan uudistushankkeen, joka tähtäsi perustuslailliseen monarkiaan ja länsimaiseen hallintojärjestelmään. Hanke oli kesken, kun vuonna 1911 puolivahingossa syttynyt sotilaskapina laajeni tasavaltalaiseksi vallankumoukseksi ja Qing-dynastian oli luovuttava vallasta. Yli 2000 vuotta kestänyt keisarivallan kausi oli ohi.

Keisarivallan korvasi uusi tasavalta, jonka aika ei kuitenkaan alkanut hyvin. Tasavaltalaisen liikkeen johdossa oli tohtori Sun Yat-sen, jota kutsutaankin Kiinan tasavallan isäksi. Hänen johtamansa Kansallinen puolue (*Kuomintang*, KMT), nousi uuden parlamentin suurimmaksi puolueeksi, mutta uusi presidentti Yuan Shikai murhautti KMT:n suosituksen varapuheenjohtajan, joka oli nousemassa pääministeriksi, ja julisti KMT:n lainsuojattomaksi. Tasavalta hajosi kiisteleviin alueisiin, joita johtivat paikalliset sotapäälliköt. Maata johti muodollisesti presidentti, joka oli kulloinkin Beijingiä hallitseva sotapäällikkö. Käytännössä eri alueet kuitenkin hallitsivat itseään, ja niiden välillä oli jatkuvasti taisteluja ja monimutkaisia liittolaissuhteita. Tasavalta oli siten vain nimellinen kuori tämän poliittisen sekasorron ympärillä. Tasavallan epäonnistumisessa oli tulevan kommunistisen vallankumouksen siemen.

Kiinan kommunistisen puolueen (KKP) alkua on vuodessa 1920, jolloin Beijingin yliopiston professorin Chen Duxiun johdolla Kiinaan perustettiin maan ensimmäiset marxilaiset opintopiirit. Puolueen ensimmäinen puoluekokous kokoontui 1921 Shanghaissa kommunistisen internationaalin, Kominternin, ohjauksessa. Sen johdolla vuonna 1923 kommunistinen puolue solmi liiton KMT:n kanssa tarkoituksena edistää kansallisen vallankumouksen etenemistä ja lujittaa maan yhtenäisyyttä kolonialistisia länsivaltoja, Japania ja paikallisia sotapäälliköitä vastaan. Vuonna 1926 KMT ja KKP sen osana aloittivat Etelä-Kiinasta käsin ”pohjoisen sotaretken” tarkoituksenaan yhdistää koko Kiina alaisuuteensa. Neuvostoliiton aseistama sotaretki menestyi hyvin ja vuonna 1927 KMT:n joukot saapuivat Beijingiin. Kenraali Tšiang Kai-šek (*pinyinillä* Jiang Jieshi), joka oli noussut KMT:n johtajaksi Sun Yat-senin kuoltua vuonna 1925, siirsi pääkaupungin Jangtse-joen alajuoksulla sijaitsevaan Nanjingiin. Tästä alkoi nk. Nanjingin vuosikymmen, jolloin suurin osa Kiinan ydinalueesta oli KMT:n johtaman hallinnon alaisuudessa. KMT aloitti joukon uudistusohjelmia ja laajoja rakennushankkeita. Se pyrki modernisoimaan maan ja vahvistamaan sitä

tarpeeksi, jotta se pystyisi karkottamaan kolonialistiset vallat. Erityisen paha vastustaja sille oli Japani.

Vuonna 1927 Tšiing Kai-šek petti kommunistien kanssa tehdyn sopimuksen ja yritti nujertaa nämä raa'an puhdistuksen avulla. Tšiingin puhdistuksen seurauksena kommunistinen puolue oli tuhoutua. Se ajautui sisäiseen hajaannukseen samalla, kun sen henkiin jääneet jäsenet menivät kaupungeissa maan alle tai ryhtyivät sissisotaan maaseudulla. Myöhemmin puolueen kiistattomaksi johtajaksi noussut Mao Zedong (synt. 1893 Hunanin maakunnassa Keski-Kiinassa) kuului jälkimmäiseen ryhmään. Lopulta maaseudulla taistelleet kommunistiset joukot onnistuivat perustamaan useita neuvostoalueita syrjäisille seuduille. Tärkein näistä oli Maon johtama Jiangxin maakunnassa sijainnut neuvostotasavalta. KMT:n onnistui kuitenkin nujertaa Jiangxin neuvostoalue sotilaallisesti, ja kommunistien oli paettava Pohjois-Kiinassa sijainneelle toiselle neuvostoalueelle. Tästä perääntymisestä muodostui myöhemmin legenda ”pitkästä marssista”, jonka aikana kommunistit marssivat jalan ainakin 5000 km halki Kiinan vaikeimpien maastojen taistellen KMT:n ja paikallisten asukkaiden joukkoja vastaan.

Suuri marssi oli itsessään sotilaallinen tappio kommunisteille, mutta marssin aikana Mao nousi johtamaan puolueen sotilaallista päätöksentekoa. Tämän tehtävän kautta hän pystyi vahvistamaan asemiaan ja lopulta nousemaan puolueen johtoon vuonna 1943. Pohjoisen neuvostoalueen keskuspaikka oli Yan'anin pikkukaupunki. Pitkän marssin jälkeistä kautta aina vuoteen 1947 saakka kutsutaankin puolueen historiassa Yan'anin ajaksi, jolla on lähes legendaarinen maine köyhän, mutta toverillisen tasa-arvoisen sosialistisen yhteiskunnan ja periksiantamattoman taistelun vertauskuvana.

Vuonna 1931 Japanin armeija miehitti Mantšurian lavastetun välikohtauksen varjolla ja perusti Koillis-Kiinaan valvomansa nukkevaltion Mantšukuon. Tämän jälkeen Japani laajensi hallitsemiaan alueita alistamalla lisää Pohjois-Kiinan maakuntia valvontaansa. Japanin toimet saivat aikaan vahvan isänmaallisen reaktion Kiinassa ja vuonna 1936 kommunistit ja KMT solmivat toisen liiton Japania vastaan – ilman molemminpuolista luottamusta. Ajoitus oli oikea, sillä vuonna 1937 Japani aloitti sodan Kiinaa vastaan. Sodan aikana kommunistiset joukot taistelivat lähinnä sissisotaa japanilaisia ja eri alueiden nukkehallituksia vastaan KMT:n joutuessa raskaimpiin taisteluihin rintamasodassa – tosin siitä kiistellään vieläkin, kuka taisteli sodassa kovemmin. Sota tuli erittäin kalliiksi. Japanin ja sen pystyttämien nukkehallintojen miehityshallinto oli raakaotteista. Sodassa menehtyi ainakin 8 miljoonaa kiinalaista ja yli miljoona japanilaista. Lisäksi vähintään saman

verran menehtyi sodanaikaisissa ja sen välittömästi sen jälkeen maata riivanneissa luonnonkatastrofien laukaisemissa nälänhädissä. Maan sisäisiä pakolaisia oli yli 100 miljoonaa. Kommunisteja sota kuitenkin hyödytti, sillä sen aikana puolue pystyi värväämään joukoittain ihmisiä puolelleen ja johtamaansa puna-armeijaan.

Sodan aikana Mao nousi kommunistisen puolueen kiistattomaan johtoon. Kommunistisen puolueen puhemies (*zhuxi*) hänestä tehtiin vuonna 1943. Maon perussanoma oli ”kiinalaistettu” marxismi eli vallankumousopin joustava soveltaminen Kiinan oloihin, ei suora kopioiminen Neuvostoliitosta. Ajattelun tarkoitus oli myös vapauttaa KKP Neuvostoliiton kommunistisen puolueen aatteellisesta talutusnuorasta ja siten KKP:n sisäisiin asioihin puuttumisesta. Yan’anin malliin kuului myös ns. kansanjoukkojen kautta johtaminen, ”joukkolinja”, jonka mukaisesti kommunistinen puolue pyrki aina kun mahdollista organisoimaan laajan kansanliikkeen toteuttamaan puolueen tekemiä päätöksiä. Puoluekaadereilla kuului olla läheiset suhteet johtamiinsa kansanjoukkoihin, ja talous organisoitiin hajautuksen ja kollektiivisen omavaraisuuden periaatteiden mukaisesti. Yan’anin malli ja siitä saadut kokemukset heijastuivat vahvasti Maon kaudella harjoitettuun politiikkaan.

Japani antautui toisen maailmansodan liittoutuneille elokuussa 1945. KKP:n yhteisrintama KMT:n kanssa hajosi pian tämän jälkeen – tosin rintama oli ollut käytännössä jo jäissä Japanin vastaisen sodan loppuajan. Varsinaisen sisällissodan alku asetetaan usein kesäkuuhun 1946, heti sen jälkeen, kun **Neuvostoliiton** joukot olivat vetäytyneet Mantšuriasta. Kumpikaan osapuoli ei aikonut tyytyä toisen tuhoamista vähempään lopputulokseen. **KKP tukeutui Pohjois-Kiinaan, jossa Neuvostoliitto avusti sitä. Kansallista hallintoa** tuki ajoittain Yhdysvallat, vaikka sen sitoutuminen korruptoituneeksi tiedettyyn **KMT:hen** ja kyvyttömäksi miellettyyn Tšiing Kai-šekiin oli horjuva. Aluksi näytti siltä, että rintamasodassa kokeneemmat **kansalliset** joukot murskaisivat kommunistien kapinan pohjoisessa, mutta kolmessa suuressa taistelussa vuosina 1948–49 puna-armeija onnistui kukistamaan itseään määrällisesti vahvemman vastustajan.

Vuoden 1949 alussa Peiping (KMT:n Beijingille antama nimi) antautui taisteluitta ja 1. lokakuuta Mao julisti Kiinan kansantasavallan perustetuksi uudelleennimetyssä ja pääkaupungiksi otetussa Beijingissä. Taistelut jatkuivat vielä jonkin aikaa, mutta KMT ja tasavallan hallitus joutuivat pakenemaan Formosan saarelle (Taiwan), jonka Kiina oli juuri saanut takaisin Japanilta. Tällä saarella Kiinan tasavalta toimii, Yhdysvaltojen tukemana, yhä vieläkin. Taiwanin kysymys, eli Kiinan lopullinen yhdistäminen, on yksi Kiinan ulkopolitiikan tärkeimmistä yksittäisistä asiakysymyksistä ja Itä-Aasian rauhaa uhkaavista alueellisista ongelmista.

Kommunistien voittoa on selitetty KMT:n sisäisellä heikkoudella, Kiinan kansantalouden surkealla tilalla, johon kuului mm. hyperinflaatio, tasavallan hallinnon korruptoituneisuudella, KMT:n yhteiskunnallisen tuen kapeudella ja armeijan huonolla kurilla. Suurin yksittäinen selittäjä oli kuitenkin kahdeksan vuotta kestänyt sota Japania vastaan, joka oli tuhonnut tasavallan hallinnolta mahdollisuudet kehittää taloutta ja yhteiskuntaa. Sodan hedelmät poimi nyt KKP. Se edusti kansalaisten silmissä uskottavampaa, puhtaampaa, tehokkaampaa, isänmaallisempaa ja kurinalaisempaa voimaa. Lisäksi se edusti yhteiskunnallisessa konfliktissa laajaa ja määrällisesti ylivoimaista alaluokkaa, johon kuuluivat niin maaseudun pienviljelijöiden, torppareiden ja maattomien syvät rivit kuin kaupunkien työläiset ja köyhälistö. Keskiluokka oli Kiinassa heikko eikä oikeistolaisen KMT:n ja kommunistisen KKP:n välissä ollut käytännössä tilaa liberaalille vaihtoehdolle. Kiinan vallankumouksen perussyö olikin laaja yhteiskunnallinen kriisi, jota sota oli kärjistänyt ja johon tasavalta oli kyvytön vastaamaan. Kyseessä oli myös ennen kaikkea Kiinan sisäinen prosessi, vaikka ulkovallat siihen sekaantuivatkin. Toisin kuin useimmissa Itä-Euroopan kansantasavalloissa kiinalaiset tekivät oman vallankumouksensa kommunistisen puolueen johdolla. Tällä oli tärkeä merkitys puolueen valta-aseman oikeutukselle.

Kansantasavallan kausi

Kiinan kansantasavalta julistettiin perustetuksi 1.10.1949. Mao Zedongista tuli uuden valtion päämies, mutta vielä tärkeämmin hän oli KKP:n puhemies, jonka johdolla Kiina alkoi siirtyä kohti kommunismia. Valtaan nousunsa jälkeen kommunistit panivat toimeen maailman historian laajimman maareformin jakaen suurmaanomistajien pellot köyhille maanviljelijöille. Ulkopolitiikassa nuori kansantasavalta etsi tukea Neuvostoliitosta ja maat solmivat yhteistyö- ja avunantosopimuksen 1950. Kiina osallistui myös Korean sotaan 1950–1953 ja taisteli verisesti Yhdysvaltojen johtamia YK-joukkoja vastaan. Korealaisille sodassa oli kyse heidän maansa yhdistämisestä, mutta Kiinan kansantasavallalle kyse oli omien rajojensa turvaamisesta. Yhdysvaltojen liittolainen Kiinan tärkeimpien teollisuusmaakuntien naapurissa ei ollut Maon kannalta hyväksyttävissä. Lisäksi nuori kansantasavalta pystyi sodan avulla osoittamaan lojaalisuutensa sosialistiselle blokille, mistä oli hyötyä talous- ja sotilasavun saamisessa Neuvostoliitolta. Lopulta Korean niemimaa jaettiin Kiinan ja NL:n tukeman Pohjois-Korean ja Yhdysvaltojen tukeman Etelä-Korean kesken.

Pari ensimmäistä vuotta kansantasavaltaa johdettiin ”uuden demokratian” alla, jossa myös muilla pienpuolueilla ja ei-kommunistisilla ryhmillä oli osansa hallinnossa, mutta vuonna 1953 tämä

väliaikainen järjestely lopetettiin ja siirryttiin ”sosialismin rakentamisen” kauteen. Valtio oli myös ottanut kansantalouden johtoonsa jo vuonna 1949, mutta ei vielä ollut kansallistanut osaa yksityisyrittäjistä. Vuonna 1956 tämä kuitenkin tehtiin. Samoin maatalous kollektivisoitiin vuosina 1955–56. Tämä tapahtui vain pari vuotta sen jälkeen, kun maa oli ensin jaettu miljoonille pienviljelijöille. Kiina siirtyi nyt puhtaaseen komentotalouteen Neuvostoliiton esimerkin mukaisesti ja sen huomattavalla teknistieteellisellä ja taloudellisella avustuksella. Tätä edisti se, että länsivallat asettivat Kiinan kansantasavallan kauppasaartoon ja tunnustivat diplomaattisesti vain Taiwanin saarella valtaa pitäneen Kiinan tasavallan. YK:n turvallisuusneuvoston pysyvä paikka oli Kiinan tasavallalla aina vuoteen 1971 asti. Myös Japani ja Etelä-Korea tunnustivat vain tasavallan, mikä vähensi huomattavasti Itä-Aasian alueen sisäistä kanssakäymistä. Suomi tunnusti Kiinan kansantasavallan diplomaattisesti vuonna 1951.

Uuden sosialistisen talousjärjestelmän pohjalta Mao yritti singota Kiinan kohti kommunismia käynnistämällä ”suuren harppauksen eteenpäin” vuosina 1958–1961. Sen tavoitteena oli moninkertaistaa maatalous- ja teollisuustuotanto muutamassa vuodessa, jotta maa voisi siirtyä ensimmäisenä maana maailmassa kommunismiin, jopa ennen Neuvostoliittoa. Tuotannon tehostamisen keinona käytettiin satojen miljoonien ihmisten organisoimista joukkokampanjoihin. Kampanja sekoitti maataloustuotannon ja teollisuuden aiheuttaen maailmanhistorian pahimman nälänhädän, jossa arviolta 30–40 miljoonaa ihmistä kuoli. Kiinan talous syöksyi lamaan, ja Mao joutui vetäytymään päivänpoliittisesta johtamisesta, kun maltillisemmat johtajat palauttivat talouden tasapainoon vuodesta 1961 eteenpäin. Kommunismi jäi haaveeksi. Samalla Kiinan suhteet NL:oon rikkoutuivat ideologisista ja valtapoliittisista syistä Maon yrittäessä saavuttaa Kiinalle johtoaseman kansainvälisessä kommunistisessa liikkeessä. Lopulta maat kävivät rajasodan partaalla 1960-luvun lopulla.

Vuonna 1966 Mao palasi politiikan johtoon aloittamalla kulttuurivallankumouksen nimellä kulkeneen poliittisen puhdistuksen. Siinä hän käytti opiskelijoista ja koululaisista koostuneita punakaarteja syrjäyttämään valtionhallinnosta ne virkamiehet, jotka vastustivat hänen politiikkaansa. Kulttuurivallankumous muuttui nopeasti kaoottiseksi ja väkivaltaiseksi valtataisteluksi kaikilla hallinnon tasoilla ja alueilla, mikä johti maan lähelle anarkiaa ja sisällissotaa kesällä 1967. Kuri palautettiin vuoden 1967 lopulta lähtien. Punakaartilaiset karkotettiin kaupungeista maaseudulle ja armeija otti ohjat käsiinsä hallinnossa. Maon viimeiset vuodet elettiin käytännössä sotilashallinnossa. Sotilaiden vahva asema alkoi kuitenkin heiketä selvästi, kun vuonna 1971 Maon seuraajaehdokkaaksi nostettu puolustusministeri Lin Biao yritti sotilasvallankaappausta

ja siinä epäonnistuttuaan kuoli lentokoneonnettomuudessa Mongolian ilmatilassa.¹ Ideologisesti epäjohdonmukaisesti, mutta Neuvostoliiton uhan pakottamana, Kiina solmi suhteet uudelleen Yhdysvaltojen kanssa vuonna 1972, kun presidentti Nixon vieraili Kiinassa. Maat olivat käytännössä liittolaisia Neuvostoliittoa vastaan koko kylmän sodan jälkiosan.

Maon kuoltua vuonna 1976 seurasi pari vuotta kestänyt johtajakamppailu, jonka yhteydessä puhdistettiin ensin Maon läheisimmän liittolaiset, nk. neljän kopla, puolueen ylimmästä johdosta. Sitten yhteen ottivat maolaisemmat ja uudistusmielisemmät valtaklikit eli faktiot. Kamppailun voitti uudistusmielinen Deng Xiaoping. Hänen johdollaan politiikan ohjenuoraksi otettiin vuonna 1978 talouden modernisaatio ja avautuminen ulkomaailmaan. Tästä alkoi nk. uudistuskausi, joka jatkuu ainakin virallisesti yhä vieläkin. Dengin talousuudistuksiin kuuluivat avautuminen ulkomaankaupalle ja ulkomaisille investoinneille sekä kollektiivisen maatalouden purkaminen 1980-luvun alussa, yksityisyritysten ja markkinatalouden hyväksyminen 1980-luvun kuluessa, komentotaloudesta luopuminen 1990-luvun alussa, ja lopulta laaja valtion yritysten laaja yksityistäminen 1990-luvun lopulta lähtien. Lopulta vuonna 2001 Kiina liittyi Maailman kauppajärjestykseen WTO:hon. Myös Kiinan suhteet länsimaihin, Japaniin ja Etelä-Koreaan paranivat huomattavasti. Uudistuskauden aikana Kiinan talous on kasvanut vahvasti, sen ulkomaankauppa on paisunut räjähdysmäisesti niin, että 2020-luvun alussa Kiina on maailman suurin kauppamaa ja toiseksi suurin kansantalous.

Uudistuskauden taloudelliset tulokset ovat olleet kiistattomat, mutta valittu linja ei ole ollut poliittisesti helppo. Kommunistinen puolue on ollut sisäisesti syvästi erimielinen uudistuksista ja moni puolueen jäsen näkee uudistuspolitiikan pettäneen puolueen sosialistiset ihanteet ja myyneet Kiinan kansainväliselle pääomalle. Välittömästi uudistuspolitiikan alettua Kiinassa syntyi myös demokraatialiike, joka ajoi laajoja poliittisia uudistuksia maahan. Deng Xiaopingin visioon kuului kuitenkin taloudellisten uudistusten painottaminen ennen poliittisia. Vuonna 1989 liian uudistushenkisenä syrjäytetty puoluesihteerin Hu Yaobang kuoli yllättäen ja puoluejohto ajautui vakavaan sisäiseen konfliktiin siitä, miten kuoleman laukaisemat laajat opiskelijamielenosoitukset Beijingissä Tian'anmenin aukion ja monissa muissa kaupungeissa tuli ratkaista. Lopuksi Deng Xiaopingin johdolla mielenosoitukset tukahdutettiin verisesti eikä poliittisten uudistusten tielle lähdetty. Maata on johdettu tämän jälkeen tiukan konservatiivisesti, vaikka samalla talousuudistuksissa edettiin huomattavasti ainakin 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen

¹ Tämä on Kiinan virallisen historiankirjoituksen mukainen versio tapahtumista. Historiantutkijat kiistelevät yhä siitä, mitä vuoden 1971 syyskuussa todella tapahtui Beijingissä.

puoliväliin asti, joka oli myös Kiinan ”talousihmeen” kultainen vuosikymmen. 2020-luvun alussa talousuudistusten on kuitenkin nähty käytännössä pysähtyneen ja ongelmien lisääntyneen taloudessa. Vuonna 2012 valtaan noussut puolueen pääsihteeri Xi Jinping on keskittänyt valtaa itselleen ja siirtänyt Kiinan politiikkaa ainakin retorisesti enemmän vasemmalle. Xiä pidetäänkin lähihistorian vahvimpana puoluejohtajana Maon jälkeen.

KIINAN POLIITTINEN JÄRJESTELMÄ

Itä-Aasian valtioiden poliittiset järjestelmät voidaan tällä hetkellä jakaa leninistisiin yksipuoluediktatuureihin ja liberaaleihin demokratioihin. Näistä edellisiä edustavat Kiinan kansantasavalta ja Pohjois-Korea, jälkimmäisiä ovat Japani, Etelä-Korea ja Kiinan tasavalta Taiwanilla. Erot eivät lähihistoriassa ole olleet aina näin selviä, sillä sekä Etelä-Korean että KMT:n alaisen Taiwanin hallinto oli vahvan autoritaarista aina 1980-luvulle saakka ja muistutti monessa suhteessa kommunistisia naapureitaan, myös Japanin Liberaalidemokraattisen puolueen (LDP) pitkässä valtakaudessa oli selviä yksipuoluejärjestelmän piirteitä. Naapurimaiden poliittisten järjestelmien läpikäymät muutokset 1980- ja 1990-luvulla eivät ole kuitenkaan suoraan vaikuttaneet Kiinaan, jonka poliittinen järjestelmä on peruspiirteiltään sama kuin 1950-luvun alussa luotu leninistinen järjestelmä.

Kiinan kansantasavallan (*Zhongguo renmin gongheguo*) poliittisen järjestelmän keskeisiä käsitteitä ovat autoritaarinen yksipuoluejärjestelmä ja puoluevaltio. Autoritaarisella yksipuoluejärjestelmällä tarkoitetaan sitä, että poliittinen valta on keskitetty yhdelle puolueelle, jonka valta ei perustu vapaisiin vaaleihin eikä ole viime kädessä alistettu millekään puolueen ulkopuoliselle valvovalle taholle. Tämän järjestelmän tausta on keisariajan esimerkissä ja Neuvostoliiton poliittisessa järjestelmässä, joissa kummassakin korostuivat keskitetty ja vahva keskusvalta, laaja byrokratia, poliittisen filosofian tai ideologian tärkeys vallan oikeuttajana sekä vapaan poliittisen kilpailun ja opposition kieltäminen.

Puoluevaltio on leninistinen järjestelmä, jossa kaikilla valtion hallinnon tasoilla on aina olemassa vastaava hallitsevan puolueen yksikkö, joka on tuolla tasolla päätöksenteossa tosiasiallisesti johtava elin. Valtio, ml. oikeuslaitos ja armeija, on siten alistettu puolueen valvonnalle. Vallan kolmijakoa ei ole. Tältä pohjalta tärkeimpiä Kiinan kansantasavallan valtarakenteita ovatkin Kiinan kommunistinen puolue (*Gongchandang*), valtionhallinto (johon kuuluu oikeuslaitos), ja

kansanarmeija. Puolueen ja valtionhallinnoissa tärkeitä hallinnon tasoja ovat keskushallinto (*zhongyang*), maakunnat (*sheng*) ja maakuntatasoiset suurkaupungit sekä saman tasoiset vähemmistöjen itsehallintoalueet (*zizhiqu*). Nämä jakautuvat prefektuureihin (*di*). Aluetason hallintoon katsotaan kuuluviksi piirikunnat (*xian*) ja kaupungit (*shi*) sekä maalais- ja kaupunkikunnat (*xiang* ja *zhen*). Lisäksi tulevat erityishallintoalueet (Hongkong ja Macao), joilla on oma autonomiansa, ja joissa KKP ei toimi suoraan osana hallintojärjestelmää (Hongkongista ja Macaosta lue nosto jäljempänä).

Puoluevaltion kyky kontrolloida koko poliittista päätöksenteko- ja toimeenpanojärjestelmää muodostaa perustan Kiinan kommunistisen puolueen yksinvallalle Kiinassa. Kommunistisen puolueen ymmärtäminen onkin koko kiinalaisen politiikan ymmärtämisen kannalta keskeisessä asemassa. Siksi poliittisen järjestelmän tarkempi kuvaus aloitetaan siitä.

Kommunistisen puolueen rakenne

Kiinan kommunistinen puolue on maailman suurin poliittinen organisaatio. Puolueella oli v. 2020 noin 90 miljoonaa jäsentä. Silti kyseessä on Kiinan oloissa varsin rajoittunut jäsenyys – se kattaa noin 6 %:ia väestöstä. Puolue on kaaderipuolue, eli se valitsee itse jäsenensä. Puolueen jäsenyys ei myöskään ole vain kannatusjäsenyyttä. Siihen liittyy konkreettisia velvollisuuksia puolueen politiikkalinjausten toimeenpanossa, kuten vaikka osallistuminen koronavirusepidemian vastaiseen työhön vuonna 2020. Silti puolueen jäsenyys on tavoiteltua, sillä siitä on hyötyä uralla etenemisessä. Puoleen jäsenyys on käytännössä myös ainoa kanava hallinnon ja politiikan johtoasemiin Kiinassa. Kiinan valtionhallinnon n. 40 miljoonasta virkamiehestä ja toimihenkilöstä n. 500 000 kuuluu johtavaan kaaderistoon (*ganbu*)². Näistä 95 % on puolueen jäseniä, ja vajaalla 40 %:lla kaikista virkamiehistä on puolueen jäsenkirja, mikä on enemmän kuin millään muulla ammattiryhmällä Kiinassa.

Puolue levittäytyy laajemmalle ja syvemmälle yhteiskuntaan kuin valtionhallinto. Se pyrkii organisoimaan soluja kaikille hallinnon tasoille kaikkiin virastoihin, laitoksiin ja yhdistyksiin. Puolueella onkin noin 3,5 miljoonaa paikallisorganisaatiota aina työpaikoille, asuinkortteleihin ja maaseudun kyliin asti. Sen johtajilla on paikallistasolle asti useimmiten kaksi virkaa: toinen puolueessa ja toinen vastaavan tasoinen virka valtionhallinnossa. Siten puolueen pääsihteeri on myös useimmiten ollut kansantasavallan presidentti. Politbyroon pysyvän komitean toiseksi

² Kaaderilla tarkoitetaan Kiinan tapauksessa puolueen tai valtion virkamiestä, jonka virkaan liittyy jonkinasteinen päätöksenteko-oikeus.

tärkeimmälle sijalle rankattu johtaja on pääministeri, maakuntien puoluejohtajat ovat usein myös niiden kuvernöörejä, jne.

Kuva 2) Kiinan pitkäaikaisen johtajan Mao Zedongin kuva vartio yhä Tian'anmenin portin päällä Taivaallisen rauhan aukiota Beijingissä.

Kuva: Lauri Paltemaa

Puoluetta johdetaan moniportaisen valtahierarkian kautta. Puolueen keskushallinnosta puhuttaessa puhutaan usein ”puoluekeskuksesta” (*zhongyang*), joka on voinut historian aikana tarkoittaa mitä tahansa keskuskomiteasta puolueen puhemieheen (erityisesti Maon aikana), mutta nykyisin tilanteesta riippuen puolueen keskuskomiteaa, sen politbyroota tai politbyroon pysyvää komiteaa. Puoluekeskuksen päätökset ovat tärkeimpiä poliittisia päätöksiä Kiinassa.

Virallisesti puolueen korkein päättävä elin on kuitenkin *puoluekokous*, joka kokoontuu viiden vuoden välein noin viikon ajaksi. Puoluekokoukseen osallistuu noin 2100 valtuutettua, jotka edustavat eri alueita ja puolueen organisaatioita, ml. kansanarmeijaa, puolueen keskushallinnon virastoja ja suuria valtionyrityksiä. Puoluekokous ei tosiasiaassa keskustele siunaamistaan päätöksistä, mutta on symbolisesti merkittävä henkilövalinnoissa, kokousten välisten suurten linjojen määrittämisessä ja jo tehtyjen päätösten virallistamisessa. Se tekee päätökset kolmessa tärkeässä asiaryhmässä: pääsihteerin poliittisen raportin hyväksyminen, muutokset puolueen peruskirjaan ja tärkeimmät henkilövalinnat tulevalle viisivuotiskaudelle. Kokous valitsee muodollisesti puolueen pääsihteerin, keskuskomitean sekä puolueen kuri- ja sotilaskomiteat. Jälkimmäinen on tärkeä elin, sillä sen kautta puolue johtaa kansanarmeijaa. Puolueen sotilaskomitean pääsihteeri, useimmiten puolueen pääsihteeri, on käytännössä Kiinan sotavoimien ylipäällikkö.

Istuva keskuskomitea ja sitä ylemmät elimet valmistelevat puoluekokouksen päätökset etukäteen. Henkilövalinnoissa kokouksen aikana keskuskomitean vaalitalanne on hyvin rajoittunut, ehdokkaita on usein vain muutama enemmän kuin paikkoja. Maon ja Dengin aikana keskeiset henkilöstöpäätökset saattoivat olla heidän henkilökohtaisesti tekemiä, mutta nykyisin oletetaan, että ne päätökset syntyvät kollektiivisemmän pienen johtajaryhmän kesken, tosin yhä hyvin salaisesti. Vuonna 2012 18. puoluekokouksessa pääsihteeriksi nousseen Xi Jinpingin alaisuudessa pääsihteerin valta-asema on kuitenkin jälleen vahvistunut. Sitä vastoin kokouksen hyväksymästä poliittisesta raportista ja muutoksista puolueen peruskirjaan on voitu käydä kärkevääkin keskustelua ennen kokousta.

Keskuskomiteassa on noin 200 pysyvää ja 150 varajäsentä. Se kokoontuu vähintään kerran vuodessa päättämään keskeisistä kysymyksistä kokouksiin, jotka numeroidaan puoluekokouksen järjestysnumeron mukaan (esim. 19. keskuskomitean 1. vuosikokous). Nämä kokoukset rytmittävät Kiinan poliittista kalenteria. Kokousten päätökset on usein valmisteltu tärkeimpien johtajien toimesta ennalta pidetyissä epävirallisissa kokouksissa, mutta keskuskomitea voi joissain tapauksissa olla päätöksiin aidosti vaikuttava elin, kuten tapahtui puolueen hyväksyessä uudistuslinjan politiikkansa perustaksi vuoden 1978 lopussa. Keskeiset puolueen politiikkalinjaukset ja henkilövalinnat päätetäänkin usein juuri näissä kokouksissa. Keskuskomitean vuosikokous myös toimii puoluekokousta paremmin kanavana johdon ja kentän välillä ja sen kokouksiin osallistuu usein muitakin tärkeitä, tosin äänivallattomia, kaadereita eri tasojen puolue-elimistä.

Alueellisen tasapainon saavuttaminen on yksi tärkeä kriteeri valittaessa jäseniä keskuskomiteaan ja sitä ylempiin elimiin. Jokaisella maakunnalla on vähintään kaksi paikkaa keskuskomiteassa (usein pääsihteeri ja kuvernööri). Naisia jäsenistä on vain n. 5 prosenttia, mikä kuvastaa yleisempää mieskeskeistä poliittista kulttuuria Kiinassa. Vain noin 15 prosenttia kaikista johtavan tason kaadereista on naisia, puolueessa yleensä vain naisia ja lapsia koskevat hallinnonalat ovat heidän vastuullaan. Keskuskomitea valitsee muodollisesti *politbyroon*, jossa on n. 20 jäsentä aikaisemman pysyvän komitean valmistelemalta ehdokaslistalta. Politbyroo on periaatteessa jatkuvasti koolla. Se keskustelee ja päättää kaikista tärkeistä päivänpoliittisista linjakysymyksistä. Politbyroon jäseninä ovat kaikkien keskeisten alueiden kuten suurten kaupunkien Beijingin, Shanghaiin, Tianjinin ja Guangzhoun puoluejohtajat.

Politbyroon pysyvä komitea, jossa oli 19. puoluekokouksen jälkeen 7 jäsentä, on puolueen tärkein päätöksentekuelin. Se on käytännössä puolueen ja siten tosiasiasa koko Kiinan hallitus. Vaikka virallista ohjetta asiasta ei olekaan, pysyvän komitean jäsenet on käytännössä rankattu arvojärjestykseen. Ensimmäisenä arvojärjestyksessä on puolueen pääsihteeri³, joka johtaa pysyvän komitean toimintaa ja on puolueen johtaja. Toisena arvojärjestyksessä on useimmiten pääministeri. Tämän jälkeen tulevat kansankongressin puhemies ja muiden keskeisten hallinnonalojen, kuten talouden, ulkosuhteiden, propagandatyön ja valtion turvallisuuden, johtajat. Usein he ovat myös saman sektorin ministereitä, mutta eivät aina. Puolueen pääsihteeri on usein ollut myös kansantasavallan presidentti, mutta tämäkään ei ole ollut aina tilanne. Pysyvän komitean koko on myös vaihdellut ajan mittaan, mutta siinä on ollut aina vähintään viisi jäsentä.

Puolueen keskusjohdon toimintatapoihin kuuluvat kiinteästi erilaiset puoluejohdon pysyväisluontoiset komissiot ja enemmän *ad hoc* -luontoiset puoluejohdon pienryhmät, joita on perustettu johtamaan eri politiikkasektoreja ja niiden välistä koordinointia. Edellisestä on hyvä esimerkki valtion turvallisuuskomitea ja jälkimmäisestä eri katastrofien yhteydessä perustettavat puoluejohdon pienryhmät, joille annetaan tehtäväksi tilanteessa tarvittavien päätösten valmistelu. Useimpia näistä komissioita tai pienryhmistä on johtanut pääsihteeri ja ne ovat siten myös hänen henkilökohtaisen valtansa väline. Puolueen keskushallinnossa toimii myös joukko virastoja, joilla

³ Aikaisemmin puolueen korkein virka oli puhemies (*zhuxi*), mutta tämä virka lakkautettiin uudistuskauden alussa vuonna 1982 osana Maon kauden vallan ylikeskityksen purkamista. 1990-luvulta lähtien vallan keskitykseen puoluesihteerin käsiin on jälleen palattu, mutta puhemiehen virkaa ei ole palautettu.

on tärkeä tehtävä puolueen ja koko maan johtamisessa, kuten henkilöstöasioiden ja propagandatyön virastot.

Puolueen pääsihteeri toimii puolueen päätöksenteon johtajana. Hän on myös puolueen aatteellinen johtaja. Ideologian merkitys on aina ollut keskeinen kommunistisen puolueen valta-asemalle, perusteleehan se yhä valtansa marxilais-leninistisen teorian kautta. Maon aikana ideologia läpäisi lähes kaikki elämänaikat ja politiikan. Uudistusajalla puoluejohtajat ovat liudentaneet alkuperäisen sosialismin käsitteen lähes merkityksettömäksi, niin että se ei enää käytännössä ohjaa harjoitettua politiikkaa. Silti pääsihteerillä on oltava oma ”oppinsa” tai ”ajattelunsa”, jotta hän voisi toimia tehokkaasti pääsihteerinä. Jokainen pääsihteeri onkin määritellyt oman valtakautensa politiikan peruslinjaukset ideologisina lisäyksinä marxismi-leninismiin ja Mao Zedongin oppiin, joka on yhä puolueen virallinen ideologia. Esimerkiksi ”Xi Jinpingin ajattelu sosialismista uudella aikakaudella” liitettiin osaksi puolueideologian määritelmää vuonna 2017. Käytännössä kunkin pääsihteerin aatteellisen linjauksen merkityksen määrittelee pääsihteeri itse. Ideologian merkitys on siinä, että se linjaa harjoitettavaa politiikkaa ja yhtenäistää sitä keskukselta paikallistasolle asti. Se myös yhtenäistää asioista käytettävän politiikan kielen, jonka käyttäminen toimii siten puolueen jäsenten ja kaaderien lojaalisuuden mittarina. Maon aikana jokaisen kansalaisen tuli osata kulloisenkin politiikan iskulauseet ja ainakin esittää tukevansa niitä aktiivisesti. Nykykiinassa saa tavallinen kansalainen olla ideologisesti passiivinen, kuten useimmat ovatkin, kunhan ei julkisesti kiistä puolueen oikeutta valtaan.

Faktionalismi: Muodolliset organisaatiokaaviot kertovat vain osan siitä, miten puoluejohto toimii sisäisesti ja tekee päätöksiä. On nähty, että puoluejohto on sisäisesti jakaantunut eri faktioihin ja faktionaalisiin ryhmiin. Faktiot ovat puolueessa epävirallisia ryhmittymiä, jotka keskittyvät jonkun johtavan hahmon ympärille. Faktioiden jäsenet ovat lojaaleja johtajalle ja saavat tästä vastavuoroisesti palkkioksi virkaylennyksiä ja resursseja omiin hankkeisiinsa yms. Faktiot on virallisesti kielletty, mutta sinnikäs ilmiö, josta puolue ei tule pääsemään eroon. Faktiot kuuluvat myös muiden itäaasialaisten maiden poliittisiin järjestelmiin, mutta Japanissa ja Taiwanilla niiden asema on puolivirallinen omine nimineen, organisaatioineen ja toimistoineen. Faktionaaliset ryhmittymät taas ovat faktioita laajempia vähemmän kiinteitä ryhmittymiä, joiden jäsenillä on yhdistäviä taustatekijöitä, esim. työskentely samassa virastossa tai organisaatiossa, yms. seikka, joka saattaa ohjata ryhmittymien jäsenet toimimaan yhdessä eri asiakysymyksissä.

Faktiot ovat harvoin ideologisia, mutta niiden välillä voi joskus olla aitoja erimielisyyksiä politiikan suunnasta. Tärkeää faktionaalisessa kamppailussa on keskeisten poliittisten virkojen saaminen oman faktion jäsenille (nk. kaaderipolitiikka). Kiinalaiseen politiikkaan kuuluukin oleellisesti se, että päätösten toimeenpano riippuu myös oikeiden henkilösuhteiden käyttämisestä. Oikeat henkilöt oikeissa viroissa varmistavat politiikkalinjausten toteuttamisen ja helpottavat johtajien tiedonsaantia. Ne myös edesauttavat kaadereiden keskinäistä korruptiota, joka on yleistä Kiinan poliittisessa järjestelmässä. Faktionaalinen kamppailu viroista on siksi myös kamppailua politiikan sisällöistä ja näitä kahta on käytännössä vaikea erottaa toisistaan. Toisaalta faktioiden salaileva luonne tekee niiden tutkimisen hankalaksi ja niiden suhde tehtyihin päätöksiin jää usein epäselväksi.

Erilaiset puolueiden sisäiset ryhmittymät ovat osa kaikkia puoluejärjestelmiä, mutta yksipuoluejärjestelmässä niiden välinen kamppailu voi johtaa koko poliittisen järjestelmän epävakautteen. Erityisesti Mao Zedongin aikana faktionaaliset erimielisyydet ratkaistiin KKP:ssä usein väkivaltaisesti. Puolue kävi lähellä romahdusta sisäisen kamppailun takia kulttuurivallankumouksessa 1966–1969 ja myös vuonna 1989 tilanne oli uhkaava. Nykyisin faktionalismin ylilyönnit näyttävät tasaantuneen ja puoluejohto on sitoutunut kollektiivisempaan päätöksentekoon. Tällä hetkellä puoluejohdossa arvioidaan olevan Xi Jinpingin johtama faktio ja entisen pääsihteerin nk. nuorisoliittofaktio (*Tuanpai*), joka edustaa puoluekoneistoa. Lisäksi puolueessa nähdään olevan ainakin nk. pikkuprinssien (*taizidang*) faktionaalinen ryhmittymä, johon kuuluu entisten tärkeiden johtajien korkeisiin puoluevirkoihin kohonneita lapsia. Kyseinen ryhmittymä ei kuitenkaan ole sisäisesti yhtenäinen. Xi Jinpingin laaja korruption vastainen kampanja on heikentänyt muiden faktioiden asemaa ja se onkin nähty myös Xin poliittisiin vastustajiin kohdistuneena suurena puhdistuksena.

Faktiot ovat epämuodollisia ja muuttuvat suhteellisen nopeasti. Tällä hetkellä korkein puoluejohto vaihtuu noin 10 vuoden sykleissä. Uudistusajan puoluekokouksissa on vaihtunut noin $\frac{1}{2}$ – $\frac{2}{3}$ edustajista. Veteraanikaaderien vahva asema tuo faktionaalisiin jakolinjoihin tiettyä jatkuvuutta, mutta uudet johtajat tuovat aina uudet verkostot ja faktiot mukanaan valtaan. Niinpä 2000-luvun faktiot olivat erilaisia kuin 1990-luvun faktiot ja 2020-luvun faktiot tulevat todennäköisesti myös olemaan erilaisia.

Puolueen aseman muutos uudistusajalla

Kommunistinen puolue nousi Kiinassa valtaan maaseutuvallankumouksen kautta. Kansantasavallan alkuaikoina valtaosa jäsenistä olikin viljelijöitä ja maattomia, vain pieni osa oli työläisiä ja vielä pienempi osa koulutettuja kaupunkilaisia. Viimeinen ryhmä kuitenkin käytännössä johti puoluetta ja johtaa sitä yhä. Puolueen jäsenrakenne on kuitenkin muuttunut huomattavasti Maon ajasta, jolloin jäsenyydessä suosittiin maalais- ja työläistaustaisia ihmisiä. Maon kuoltua noin puolella puolueen jäsenistä oli korkeintaan peruskoulun ala-aste käytynä, mutta uudistusajalla puolueen jäsenrekrytointi on muutettu suosimaan paremmin koulutettuja. Vuonna 2020 noin puolella oli jo lukion päästötodistus ja yli 60 prosentilla jäsenistä oli muu kuin työläis- tai maalaistausta. 2000-luvun alun jälkeen myös yrittäjät on hyväksytty puolueen jäseniksi. Puolue ilmaiseekin nykyään edustavansa ”*edistyneimpien tuotantovoimien vaatimuksia, edistyneempää kulttuuria ja suurten kansan joukkojen ylivoimaisen enemmistön etuja*”⁴. Se pyrkii siten olemaan koko kansan puolue, jonka jäsenet ovat yhteiskunnan eliittiä, ei enää maalaisten ja työläisten luokkapuolue, kuten ennen. Yrittäjistä jo yli kolmannes on puolueen jäseniä.

Porvariston ja keskiluokkien jäsenyyden sallimisella on ennustettu olevan jatkossa tärkeä merkitys puolueen valta-aseman säilymiselle. Se on nähty yrityksenä purkaa puoluetta uhkaavan keskiluokan nousun aiheuttama haaste etukäteen. Keskiluokan edustus päättävissä elimissä on kuitenkin yhä suhteellisen kapea, vaikka yrittäjiä on valittu aina kansankongressiin saakka. Todelliset päättävät piirit ovat vielä ”systeemin” omien kasvattien eli yrittäjätaustattomien kaadereiden käsissä. Kuinka hyvin puolue onnistuu uuden strategiansa avulla säilyttämään valtansa, on tärkeä poliittinen tema tulevaisuudessa.

Uudistusajan yhteiskunta ei ole aatteellisesti yhtenäinen ja yhteiskunnan jakolinjat heijastuvat myös kommunistisen puolueen sisälle. Puolueen virallinen oppi sijoittuu Kiinan poliittisen kentän vasemmisto-oikeisto-ulottuvuudella keskustavasemmistoon. Tässä asemassa se edistää niin kutsuttua markkinasosialismia, vahvaa puoluevaltiota ja siihen kuuluvaa yksipuoluejärjestelmää. Uudistusajalla harjoitettu talouspolitiikka on perusteltu sillä, että Kiina tarvitsee talouskasvua kehittyäkseen vahvaksi ja vauraaksi valtioksi. Siihen tarvitaan vuorostaan markkinatalouden osittaista hyväksymistä sekä yhteiskunnallista ja kansainvälistä vakautta. Opin mukaan vain puolueen säilyminen Kiinan johdossa takaa tämän ja liberaalin mallin mukaiset demokraattiset uudistukset olisivat haitallisia. Hallintoa tulee kuitenkin muuten kehittää ja modernisoida.

⁴ 17. puoluekokouksen hyväksymä kommunistisen puolueen peruskirja, josta myös tämä lainaus on, löytyy englanniksi käännettynä esim. osoitteessa http://news.xinhuanet.com/english/2007-10/25/content_6944738.htm.

Maassa on kuitenkin olemassa myös äänekkäs aatteellinen vasemmisto, joka pitää nykyistä suuntausta puolueen sosialististen periaatteiden pettämisenä ja joka arvostelee markkinasosialismia kovin sanoin. Vasemmiston kritiikin yltyessä liian äänekkääksi on puolue ajoittain tukahduttanut myös sen toimintaa. Vasemmiston ajatuksilla on kuitenkin kaikupohjaa myös puolueen sisällä ja puolue on löytynyt yhteisiä teemoja vasemmiston kanssa muun muassa nationalismin edistämässä ja hyökkäyksissä poliittisen kentän liberaaleja vastaan. Tämä liberaali oppositio ajaa liberaalin mallin mukaisia poliittisia uudistuksia ja rauhanomaista siirtymistä demokratiaan. Myös liberaaleilla ajatuksilla on kannattajia puolueessa, mutta vuoden 1989 tapahtumien jälkeen liberaaleja poliittisia uudistuksia avoimesti ajaneita henkilöitä ei ole valittu puoluekeskuksen johtaviin virkoihin ja liberaaleihin on kohdistettu jatkuvasti tukahduttamistoimia. Äänekkäin liberaalin kentän osa on ulkomailla toimiva demokratialiike, joka on sisäisesti kuitenkin hyvin hajanainen, kuten on myös poliittinen vasemmisto Kiinassa.

Valtionhallinto

Puolue-valtiossa valtio on käytännössä puolueen toimeenpaneva elin, mutta sen hallinnonhaaroilla on luonnollisesti omat byrokraattiset ym. edut ja tavoitteet edistettävänä ja puolustettavanaan. Sektoriasiantuntemuksensa ansiosta eri ministeriöt, virastot ja komiteat voivat vaikuttaa merkittävästi varsinkin päätöksenteon teknisiin yksityiskohtiin. On hyvä huomata, että Kiinaa ei myöskään johdeta monoliittisen puoluekeskuksen määräyksillä, jotka toimeenpanokoneisto panee aina kuuliaisesti toimeen, vaan monimutkaisen ja usein hitaan eri virastojen ja hallinnontasojen välisten neuvottelujen kautta, joissa puolueella on usein koordinoiva rooli. Tätä ilmiötä on kuvattu käsitteellä ”hajanainen autoritarismi”.

Muodollisesti valtionhallinnon ylin elin on *kansankongressi*. Se kokoontuu kerran vuodessa noin kahdeksi viikoksi maaliskuussa, ja siihen ottaa osaa n. 3000 edustajaa, jotka on valittu maakuntien kansankongressien ja tärkeiden valtion toimielinten ja organisaatioiden, kuten kansanarmeijan ja esimerkiksi kaikkien vähemmistökansallisuuksien toimesta. Kansankongressijärjestelmä ulottuu jokaiselle hallinnontasolle. Sen alimman tason, maaseutukuntien ja kaupunkikuntien (*xiang* ja *zhen* -kunnat), edustajat valitaan suoralla vaalilla, muut tasot epäsuorasti alemman tason kansankongressien toimesta. Vaalit eivät ole liberaalin demokratian näkökulmasta millään tasolla vapaita. Viime kädessä kommunistinen puolue päättää myös kansankongressivaalien ehdokkaista, joita kuitenkin voi olla enemmän kuin paikkoja. Noin 70 prosenttia kansankongressin delegaateista on kommunistisen puolueen jäseniä.

Kansankongressi hyväksyy lait, valitsee maalle presidentin, kansankongressin pysyvän komitean ja valtioneuvoston. Tämä tapahtuu kansankongressin puhemiehistön esityksestä ja noudattaa luonnollisesti kommunistisen puolueen tahtoa. Kansankongressin pysyvä komitea kokoontuu kerran joka toinen kuukausi ja käyttää kansankongressin valtaa tämän ollessa hajaantunut. Pysyvässä komiteassa on noin 150 jäsentä. Se toimii käytännössä siis Kiinan eduskuntana.

Kansankongressia kutsutaan länsimaisissa arvioissa usein kumileimasimeksi. Totta onkin, että Kiinassa kansankongressit eivät kaada hallituksia ja kommunistinen puolue päättää lainsäädännöstä. Silti kansankongressin asema on vahvistunut uudistusajalla. Se käsittelee ja hyväksyy lait ja valtion budjetin, mikä tekee sen tärkeäksi mielipiteiden ilmaisuareenaksi. Käydyt äänestykset eivät suinkaan aina ole yksimielisiä. Istunnoissa keskustelu onkin ajoittain ollut vilkasta ja kriittistäkin. Esimerkiksi 2000-luvulla puoluejohto joutui vetämään kiistellyn omistusoikeuslain kuusi kertaa pois kansankongressista, koska pelkäsi sen saavan liian vähän kannatusta vasemmistolaisten vastustaessa lakia. Kiistanalaisissa nimityksissä voi vastaan äänestäneiden edustajien lukumäärä olla hyvinkin huomattava. Uudistusajalla yleinen suuntaus lisätä lakien merkitystä yhteiskunnassa ja viranomaisten ohjaamisessa on vain vahvistanut kansankongressin merkitystä Kiinan poliittisessa järjestelmässä. Parlamentarismista ei silti ole kyse, ja halutessaan puoluejohto saa aina esityksensä läpi.

Kiinan poliittiseen järjestelmään kuuluu myös omalaatuinen kaksoisparlamentti. Kansankongressin lisäksi kokoontuu vuosittain nk. *Kiinan kansan neuvoa-antava konferenssi*. Se alkuperäinen tarkoitus on ollut antaa kansankongressia laajempi keskustelufoorumi nk. demokraattisille voimille, eli niille puolueeseen kuulumattomille väestöosille, jotka vuonna 1949 tukivat puoluetta sen noustessa valtaan. Neuvoa-antava kansankonferenssin tehtävä on nimensä mukaisesti neuvoa kansankongressia ja siksi molemmat kokoontuvat samaan aikaan. Neuvoa-antavassa kansankonferenssissa toimivat mm. kahdeksan muuta virallisesti hyväksyttyä puoluetta, joissa on yhteensä noin 700 000 jäsentä. Kiina on siis virallisesti monipuoluejärjestelmä. Mutta virallinen ihanne eli pienpuolueiden ja kommunistien ”pitkäaikainen yhdessäolo ja toistensa valvominen” ei käytännössä ole kuitenkaan toteutunut, vaikka neuvoa-antavien kansankonferenssin edustajista yli puolet eivät ole kommunistisen puolueen jäseniä. Sitä johtaa aina kommunistisen puolueen johtava kaaderi ja se on muodollisestikin KKP:n alainen. Elintä pidetään yleensä kansanvaltaisena konsultatiivisena koristeena yksipuoluejärjestelmässä, mutta molemmat ”parlamentit” ovat symbolisesti tärkeitä kiinalaisen kansandemokratian osina.

Valtionhallinnon merkittävin elin on *valtioneuvosto*, joka on muodollisesti kansankongressin alainen johtava toimeenpaneva elin. Sen puhemies on kansantasavallan presidentti, jonka asema on lähinnä symbolinen, mutta presidentin tehtäviin kuuluu mm. pääministerin nimittäminen ja diplomaattisen protokollan mukaisia tehtäviä, kuten ulkomaisten valtiovieraiden vastaanottamista⁵. Myös valtioneuvostolla on pysyvä komitea ja laajennettu istunto. Valtioneuvostoa johtaa pääministeri, jonka asema on tärkeä, hän on puolue-valtion valtahierarkiassa usein sijalla kaksi. Hän johtaa valtioneuvoston päivittäistä toimintaa ja on ollut erityisen tärkeä talous- ja ulkopoliitikassa. Tosin Xi Jinpingin kaudella pääministerin asema on heikentynyt myös näillä politiikkasektoreilla puolueen pääsihteeriin verrattuna.

Valtioneuvoston alaisuudessa toimii ministeriöitä, laajempia asiakokonaisuuksia hallinnoivia komissioita, joita johtavat varapääministerit, ja joukko muita keskushallinnon elimiä, kuten Kiinan kansanpankki ja oikeuslaitos, joka siis ei ole toimeenpanovallasta erotettu osa valtionhallintoa, kuten liberaaleissa poliittisissa järjestelmissä. Vuoden 2018 hallintouudistuksen jälkeen ministeriötasoisia virastoja on 26, mutta niiden luku on vaihdellut huomattavasti kansantasavallan aikana. Historiassa pieni osa ministereistä ei ole kuulunut kommunistiseen puolueeseen, mutta vuonna 2020 kaikki ministerit ovat puoleen jäseniä. Puolue myös johtaa valtioneuvostoa poliittisesti. Valtioneuvosto vuorostaan johtaa lainvalmistelua ja niiden toimeenpanoa. Puolueen suostumus ja/tai aloite lakien ja säädösten valmistelulle ja hyväksymiselle on tarpeen kaikissa tärkeimmissä asioissa. Vähäisemmissä säädöksissä ministeriöillä on nähty olevan enemmän valtaa jo siksi, että puoluekeskus ei halua ruuhkauttaa päätöksentekoaan. Puolueen omat päätökset ja määräykset ovat silti yhä lakeja tärkeämpiä, ja vaikka lain merkitys on korostunut uudistusajalla, on poliittisten päätösten ja lain välinen raja yhä usein epäselvä ja viime kädessä edellinen vie voiton.

Hajanaiseen autoritarismiin kuuluu, että monimutkaisen ja -portaisen hallinto-organisaation toiminnan ohjaamisessa ja yhteensovittamisessa on jatkuvasti kitkaa ja hankaluuksia.

Lainvalmistelussa hallinnonalojen välinen yhteistyö vaatii aina korkeamman hallinnontason ohjausta. Myös päätösten toimeenpanemisessa on Kiinassa aina omat ongelmakohtansa. Hyvinkin valmisteltu politiikkalinjaus voi epäonnistua paikallistason korruption, tietotaidon puutteen, välinpitämättömyyden tai omien etujen suojelemisen seurauksena.

⁵ Tämän vuoksi vieraillessaan ulkomailla Kiinan puoluejohtaja on aina ”presidentti”, ei ”pääsihteeri, vaikka hänellä on molemmat virat.

Myös keskus- ja paikallistason väliset palautejärjestelmät ovat olleet ongelmallisia. Esimerkiksi tilastojen ja hallinnon sisäisten raporttien väärentäminen on yleistä ja päätöksenteon tulosten seuraaminen vaikeaa ylemmillä hallinnontasoilla. Yhä vieläkin harva virkamies haluaa kertoa huonoja uutisia ylemmilleen. Silti halutessaan keskushallinto saa tahtonsa läpi yksittäisissä asioissa ja voi viime kädessä tarvittaessa yhä mobilisoida laajoja joukkokampanjoita, joissa se keskittää hallinnon ja jopa koko väestön huomion joihinkin epäkohtiin ja niiden korjaamiseen. Varsinkin Maon aikana joukkokampanjat olivat jatkuvassa käytössä, mutta myös uudistusajalla niitä on käytetty hallinnon tukena, kuten esimerkiksi vuoden 2020 koronavirusepidemian yhteydessä. Myös tulospalkkaus ja kaaderien urakehityksen liittäminen vuosittaisiin suoritusarviointeihin on 1990-luvulta lähtien lisännyt keskushallinnon kykyä ohjata hallintokoneistoa.

Aluehallinto

Kiina on yhtenäisvaltio. Sitä eivät siis muodosta osavaltiot, vaan maakunnat, jotka periaatteessa saavat valtaoikeutensa valtiolta. Silti jo valtionhallinnon koko ja moniportaisuus tekevät maan hallitsemistavasta *de facto* federalistisen. Keskushallinnosta seuraava hallintotaso on maakuntatasoiset hallintoalueet, joita oli 2020-luvun alussa virallisesti yhteensä 32.⁶ Maakuntien ja niiden alaisten aluehallinnon tasojen päätöksenteko-organisaatio vastaa pitkälti keskushallinnon organisaatiota. Jokaisella hallinnontasolla on mm. oma kansankongressinsa, kansanhallituksensa ja ministeriöitä vastaavat virastonsa. Maakuntien puoluejohdon nimittää keskusjohto. Myös johtajien ”kierrätysjärjestelmä” on perinteisesti käytössä. Siinä kaikkien tasojen puoluejohtajat vaihdetaan toisiin aika ajoin, jotta liiallista juurtumista ei pääsisi tapahtumaan. Maakuntien puoluejohdon rooli onkin kaksinainen: toisaalta sen tulee edustaa aluettaan keskukseen päin ja samalla keskusta alueisiin päin. Jälkimmäinen rooli on ollut perinteisesti vahvempi. Sama ilmiö koskee tietysti maakuntien keskushallintoa ja alempien tasojen johtajia.

Monet maakunnista vastaavat väestömäärältään suuria eurooppalaisia valtioita. Jo tämä takaa sen, että maakunnilla on käytännössä paljon sananvaltaa siihen, miten asiat hoidetaan niiden omilla alueilla. Maakunnat pystyvät myös laatimaan omaa lainsäädäntöään valtiollisten lakien puitteissa. Vaikka keskushallinto viime kädessä päättää maakuntien saamista verotuloista, vauraimmilla maakunnilla on myös huomattavia omia tuloja, mm. omistamiensa yritysten ansiosta. Beijingistä nähtynä kaukaisimmat maakunnat ovat perinteisesti olleet itsenäisempiä, erityisesti Etelä-Kiinassa.

⁶ Tämä luku käsitti Taiwanin, joka on käytännössä Kiinan tasavallan hallinnon johtama alue. Kansantasavallan hallinnon eri tasoista ks. edellä ja Taiwanista jäljempänä (nosto).

Maakuntien, kuten kaikkien saman tason hallinnontasojen, välinen yhteistyö voi myös olla hankalaa ilman ylhäältä tapahtuvaa yhteensovittamista.

Toisin kuin muilla hallinnontasoilla, on maaseudun hallinnollisissa kylissä käytössä suhteellisen vapaat vaalit. Vaaleilla kyläläiset saavat valita periaatteessa vapaasti kyläjohtajan ja -neuvoston (joka toimii kylähallituksena) ja kylävaltuuston. Vaalien ansiosta kylien hallinnon on nähty tehostuneen ja muuttuneen vastuullisemmaksi, mutta Kiinan laajan maaseudun hallinnossa on yhä paljon ongelmia, joista kaaderien mielivalta ja korruptio ovat yleisimpiä. Vaalilakia ei ole pantu toimeen kaikkialla, ja valittujen viranhaltijoiden suhde puolueen kyliin nimittämiin kaadereihin on hankala ja kyliä usein johtaa maalaiskunnan nimittämä puoluesihteerin ohi vaaleilla valitun kyläjohtajan. Lisäksi paikalliset sukuklaanit ovat paikoin käytännössä omineet vallan kylissä vaalien avulla.

Julkisuudessa on keskusteltu, voisivatko Kiinan demokraattiset uudistukset edetä asteittain paikallistasolta kohti keskustaa, mutta vaikka tämän suuntaisia kokeiluja tehtiinkin 2000-luvun alussa useita, 2010-luvulla puolueen johto on vetäytynyt uusista vaalikokeiluista. Muita aluehallinnon toimintaa koskevia kokeiluja on kuitenkin jatkuvasti käynnissä, johon kuuluvat erilaiset konsultatiivisen ja jopa deliberatiivisen autoritarismin muodot.

**

Kiinan erityistapaukset: Taiwan, Hongkong ja Macao

Vuonna 1842 oopiumsodan ja vuoden 1898 valtiosopimuksen tuloksena Isolle-Britannialle luovutettu **Hongkong** ja sen niin kutsutut uudet alueet palautettiin Kiinalle vuonna 1997. Palautus perustui Kiinan ja Ison-Britannian väliseen vuonna 1984 tehtyyn sopimukseen, jonka mukaan alue saa säilyttää 50 vuotta sisäisen itsemääräämisoikeutensa, oikeusjärjestelmänsä ja suhteellisen laajat kansalaisvapautensa, joista se oli nauttinut Britannian siirtokuntana. Koska vielä 1980-luvun alussa Kiina oli talousjärjestelmältään yhä pääosin sosialistinen ja Hongkong yksi maailman kapitalistisimmista talouksista, tätä järjestelyä kutsuttiin ”yksi maa, kaksi järjestelmää” -nimellä. Talousjärjestelmien yhdenkaltaistuttua Kiinan talousuudistusten myötä termillä on uusi poliittisempi merkityksensä, sillä Hongkong on Kiinan demokraattisimmin hallittu hallintoalue. Täyttä demokratiaa Hongkongissa ei kuitenkaan ole.

Hongkongissa on nykyisin noin 7 miljoonaa asukasta ja alueen hallintoa johtaa Beijingin nimittämän valintakokouksen hallintopäällikkö (*Chief Executive*)⁷ ja hallituksena toimii toimitusneuvosto (*Executive Council*). Alueella on oma peruslakinsa (*Basic Law*) ja sen lainsäädännöstä päättää lakiasäättäjäneuvosto (*LegCo*), jonka jäsenistä osa valitaan vaalipiireittäin suorissa vaaleissa ja osa eri yhteiskunnan toimialojen, kuten liike-elämän, opetussektorin jne., edustajina. Järjestelmä on peräisin Ison-Britannian vallan ajalta. Vaaleissa kilpailevat Beijing-mieliset ja -kriittiset ryhmittymät, joista jälkimmäinen ajaa laajempaa demokratiaa alueelle, osa jopa itsenäisyyttä. Suuri kiistakysymys onkin ollut suoraan valittujen edustajien määrä ja hallintopäällikön suora vaali, jota Hongkongin oma demokratialiike vaatii. Lähtökohdat erityishallintoalueen hallinnon demokratisoimiselle olisivat huomattavasti muuta Kiinaa paremmat, mutta Kiinan keskushallitus on pyrkinyt hillitsemään demokratiavaatimuksia. Vaalien vapautumisessa oli silti käynnissä hidas prosessi eteenpäin vuoteen 2014 asti, jolloin keskushallinnon sanelupolitiikka vaalittavan suhteen laukaisi laajoja mielenosoituksia kaupungissa (nk. sateenvarjoliike). Mielenosoitukset palasivat 2019–2020, kun kaupungin hallinto yritti säätää lain, jonka mukaan rikoksista epäillyt voitaisiin palauttaa Manner-Kiinaan oikeudenkäyntiä varten. Tämän nähtiin heikentävän ”yksi maa, kaksi järjestelmää” -periaatetta ja kaupunginhallinnon vastaiset mielenosoitukset keräsivät yli miljoona osanottajaa ja kestivät pitkään. Beijing haluaa pitää Hongkongin tiiviisti kontrollissaan, joten myönnytykset ovat epätodennäköisiä.

Hongkong on taloudellisesti Kiinalle tärkeä. Alue on vauras, keskitulo vuonna 2019 oli Suomea korkeampi (65 000 USD Maailmanpankin tilastojen mukaan), mutta tulonjako oli myös erittäin epätasainen – jopa epätasaisempi kuin Manner-Kiinassa. Hongkong on toistuvasti rankattu maailman vapaimmaksi taloudeksi. Sen verotus on ollut kevyttä ja sosiaaliturvajärjestelmä ja muut tulonsiirtojärjestelmät ovat perinteisesti olleet heikkoja, mutta kehittyneet jonkin verran viime vuosina. Talousasiat ovatkin olleet perinteisesti Hongkongin politiikan keskeisin kysymys, mutta vastakkainasettelu keskusvallan kanssa on noussut 2020-luvun alussa yhä merkittävämmäksi. Hongkong toimii Itä-Aasian johtavana finanssikeskuksena ja Etelä-Kiinan tavaravirtojen kauttakulkupisteenä, mikä on tehnyt siitä maailman kolmanneksi suurimman konttisataman. Alue on myös ollut ulkomaisten yritysten tukikohta niiden Kiinan markkinoiden osalta, mutta tämä etu on ollut pienenemässä, vaikka Hongkong tarjoaakin yhä yrityksille hallinnoltaan puhtaamman ja tehokkaamman toimintaympäristön kuin Manner-Kiinan kaupungit. Esimerkiksi Shanghai yrittää riistää siltä alueen finanssijohtajuuden keskushallituksen tuella, mutta vielä se ei ole tähän kyennyt.

⁷ Englanti on yksi Hongkongin erityishallintoalueen virallisista kielistä, siksi Hongkongin kohdalla toimielinten nimet annetaan myös englanniksi.

Hongkongin vieressä sijaitsee sitä huomattavasti pienempi **Macao**, joka on entinen Portugalin siirtomaa. Se palasi Kiinalle vuonna 1999 päättäen samalla länsimaiden kolonialistisen kauden Kiinassa. Alueen puoli miljoonaa asukasta nauttii samanlaista autonomiaa kuin Hongkongin asukkaat. Macaota johtaa lakiasäättävä neuvosto (*Assembleia Legislativa de Macau*) ja myös sen hallintopäällikkö nimitetään Beijingistä. Macaossa ei ole yhtä vilkasta demokratialiikettä kuin naapurissa, vaikka vaatimuksia laajempaan kansanvaltaan on myös siellä esitetty. Macaon talouden erikoisuus ovat kasinot. Uhkapelin laillisuus alueella on suonut sille käytännössä tämän paheen monopoliaseman koko Kiinassa. Sen kasinot ovat maailman suurimpia ja niiden tulot suurempia kuin Las Vegasissa. Kasinoiden tuoma turismi onkin alueen suurin tulonlähde, mutta hallintoalueella on myös huono maine rahanpesun, ihmiskaupan ja rikollisuuden keskittymänä. Sen hallintoa pidetään kuitenkin suhteellisen korruptoitumattomana, vaikkakin Hongkongia tehottomampana.

Taiwan on Itä-Aasian erityisalueista erikoisin. Tarkkaan ottaen ”Taiwania” ei ole olemassa valtiona lainkaan, vaikka alueeseen epätarkasti usein viitataan tällä nimellä. Kiinan maakuntaa Taiwania hallitsee yhä sinne vuonna 1949 paennut Kiinan tasavallan hallinto, joka näkee itsensä koko Kiinan laillisena hallituksena. Kiinan tasavallan ja kansantasavallan välillä vallitsee edelleen virallisesti sotatila, vaikka viimeiset aktiiviset vihollisuudet käytiin 1970-luvulla. Virallisesti kansantasavalta näkee Taiwanin kapinallisena alueena ja päinvastoin. Kiinan tasavallan tunnusti vuonna 2019 diplomaattisesti enää 15 valtiota, suurimmaksi osaksi pieniä saarivaltioita tai Afrikan ja Latinalaisen Amerikan maita. Kansantasavalta on yrittänyt aktiivisesti vähentää tasavallan tunnustavien valtioiden lukumäärää, ja onkin onnistunut politiikassaan hyvin.

Taiwania hallitsi aina 1980-luvun lopulle saakka KMT:n alainen yksipuoluejärjestelmä. Maa kuitenkin demokratisoitui asteittain 1980- ja 1990-luvulla. Prosessin aloitti Tšiáng Kai-šekin poika Tšiáng Tšing-kuo, joka nousi valtaan isänsä kuoltua vuonna 1975. Demokratisoitumispäätöksen taustalla olivat ilmeisesti paitsi kasvaneet vaatimukset Taiwanin sisällä, myös se, että Yhdysvallat solmi 1979 diplomaattiset suhteet kansantasavaltaan tunnustettuaan diplomaattisesti sitä ennen tasavallan. Tämä diplomaattinen šokki sai KMT:n johdon etsimään demokraattisia uudistuksia, joilla taattiin Yhdysvaltojen tuki jatkossakin. Täysin ei Yhdysvallat Kiinan tasavaltaa hylännytään, vaan ilmoitti tukevansa sitä tarpeen vaatiessa, vaikka sotilaallisesti. Tämä turvatae on yhä voimassa ja sitoo Yhdysvallat mukaan Itä-Aasian ehkä vakavimpaan ulkopoliittiseen ongelmaan, ns. Taiwanin kysymykseen.

Taiwanin sisäpolitiikka on värikästä. Maassa on vahva presidentti-instituutio, parlamentti (*Lifa Yuan*) ja aluehallinto, joista kaikista käydään vapaita, mutta ainakin joidenkin ulkomaisten tarkkailijoiden mielestä jopa ylivirittyneitä vaalikamppailuja. Taiwanin puoluejärjestelmä on hyvin rikkonainen ja elää jatkuvasti. Se on myös avoimen faktionaalinen ja epäideologinen. Vaaleissa kamppailee kaksi pääblokkia, vihreät ja siniset. Hieman yksinkertaistaen edellinen saa tukensa saaren enemmistöltä, taiwanilaisilta, jälkimmäinen maahan aikoinaan paenneilta tasavallan hallinnon mukanaan tuomilta ihmisiltä ja näiden jälkeläisiltä. Vihreän blokin pääpuolue, Demokraattinen edistyspuolue, ajaa periaatteessa Taiwanin itsenäisyyttä, sinisen blokin pääpuolue KMT taas jälleenyhdistymistä Manner-Kiinaan, mutta vasta kun mantereella on vapaa demokraattinen järjestelmä. Tasavallan suhteet kansatasavaltaan ovat vaihdelleet kriiseistä ystävyydenilmauksiin aina sen mukaan, onko vallassa ollut vihreä vai sininen blokki. Paradoksaalisesti nykyisin parhaat suhteet KKP:llä on juuri KMT:n kanssa. Varsinkin nuoremmat sukupolvet näkevät itsensä ensisijaisesti taiwanilaisina ja vasta toissijaisesti, jos sittenkään, kiinalaisina, mikä tulee vaikuttamaan tulevaisuudessa heidän äänestyskäyttäytymiseensä. Itsenäisyyskysymyksen ulkopuolella Taiwanin politiikan suurimmat asiakysymykset liittyvät lähinnä julkiseen talouteen ja korruptioon.

Taiwan on taloudeltaan vahva. Maan talous kävi 1960-luvulta alkaen läpi nopean teollistumisen vaiheen, kun KMT oli hylännyt ajatuksen nopeasta paluusta mantereelle ja alkoi kehittää sille jäänyttä maakuntaa Japanin mallin mukaan. Taiwan olikin Etelä-Korean tavoin yksi Itä-Aasian kasvuhakuisista ”tiikeritalouksista”. Se pääsi Manner-Kiinaan verrattuna sotien jälkeen parempaan alkuun japanilaisten rakentaman infrastruktuurin ja Yhdysvaltojen huomattavan talous- ja sotilasavun avulla. Osana ”vapaata maailmaa” se pääsi osalliseksi sodanjälkeisestä maailmakaupan kasvusta, lisäksi KMT:n omaksuma kasvuhakuinen politiikka tuki sen talouden kasvua ja modernisoitumista. Valtion sekä KMT:n rooli olikin suuri maan taloudessa ja vieläkin niillä on hallussaan huomattavia omistuksia. Verrattuna Koreaan ja Japaniin Taiwanin taloudessa on vähemmän suuryrityksiä ja enemmän pk-yrityksiä. Taiwanin talous on hyvin avoin ja riippuvainen vientiteollisuudesta. Sen päävientitavara on elektroniikka. Manner-Kiinan avautuminen on tarjonnut sen yrityksille huomattavia mahdollisuuksia, vaikka Taiwanin hallitus onkin yrittänyt rajoittaa suoria investointeja mantereelle liian riippuvuuden pelosta. Manner-Kiina on silti Taiwanin suurin investointikohde ja kauppakumppani. Noin miljoonan taiwanilaisen arvioidaan elävän mantereella yritystensä lähettämänä. Kauppa tuo siis alueita lähemmäs toisiaan vahvemmin kuin

politiikka. Nykyisin Taiwanin kansantulo *per capita* (55 000 USD vuonna 2019) on noin viisinkertainen Manner-Kiinaan verrattuna.

TALOUS

Kiina oli nimellishinnoilla mitattuna vuonna 2020 maailman toiseksi suurin kansantalous Yhdysvaltojen jälkeen (jos EU lasketaan yhdeksi taloudeksi Kiina oli kolmas). Kiinan talous on kasvanut massiivisesti uudistuskaudella. Lähtökohdat tälle olivat kuitenkin haastavat. Maolainen talous perustui suunnitelmataloudelle, jossa keskushallinnon taloussuunnittelijat päättivät tuotannosta ja yritykset toimivat käytännössä hallinnon virastoina, joiden tehtävänä oli näiden käskyjen toimeenpano. Ulkomaankauppaa käytiin vain rajoitetusti. Maon ajan teollisuus saavutti siedettävän kasvuvauhdin, noin 4 prosenttia vuodessa, mutta *per capita* -pohjalla kasvu oli heikkoa ja maa jäi teknologiassa pahasti jälkeen lännestä. Maataloudessa kollektiivinen maatalous ja muu harjoitettu politiikka johtivat tulotason jämähtämiseen ja suoranaisiin ruokahuollon ongelmiin. Vuonna 1978 arvioitiin, että 250 miljoonalla maalaisella ei ollut tarpeeksi rahaa edes ruokaan ja vaatteisiin. Kiinan oli tuotava ruokaa ulkomailta ruokkiakseen väestönsä.

Uudistusajalla harjoitettu talouspolitiikka on ollut monessa mielessä maolaisen politiikan vastakohta. Peruslinjauksena on ollut ”uudistukset ja avautuminen ulkomaille” (*gaige–kaifang*). Sen mukaisesti suunnitelmatalous purettiin vuoteen 1993 mennessä ja tilalle on luotu markkinoihin pohjautuva sekatalous, nk. sosialistinen markkinatalous, jossa valtiolla ja valtionyrityksillä on yhä merkittävä rooli. Talousuudistukset ovat johtaneet tilanteen täydelliseen muutokseen. Kiina oli vuoteen 2019 mennessä onnistunut nostamaan 850 miljoonaa kansalaistaan Maailmanpankin määrittelemästä absoluuttisesta köyhyydestä (raja 1,9 USD/päivä) vuoden 1981 jälkeen. Maataloudessa kärsittiin ylituotannosta jo 1990-luvun lopulla. Kyseessä on maailmanhistorian suurin köyhyyden väheneminen ja talousuudistusten kiistaton myönteinen tulos.

Vahvin kasvukausi oli 2000-luvun ensimmäinen vuosikymmen, jolloin kasvu vauhti oli yli 10 prosenttia vuodessa. Tämä jälkeen kasvu on kuitenkin alkanut hidastua tasaisesti ja jäi vuonna 2019 jo alle 6 prosentin. Kasvun odotetaan hidastuvan myös jatkossa. Kansantalouden kokonaistuotannon kasvusta on seurannut myös yleisen tulotason huomattava nousu 1978 lähtötasoon verrattuna. Henkeä kohden laskettu kansantulo on noussut yli 60-kertaiseksi vuosina

1978–2018. Vuonna 2020 Maailmanpankin kriteerein mitattuna Kiina luokiteltiin jo ylemmän keskitulon kansantaloudeksi. Osa sen maakunnista oli jo yhtä kehittyneitä kuin Taiwan tai Korea 1990-luvulla. Vuonna 2018 BKT *per capita* oli noin 9000 €, tosin alueelliset erot olivat yhä huomattavia.⁸

Nopealla talouskasvulla on nähty olevan monia syitä: siirtyminen markkinatalouteen on mahdollistanut resurssien aikaisempaa tehokkaamman käytön, Kiinan laajat kotimarkkinat mahdollistavat suurten skaalaetujen hyödyntämisen teollisuudessa, suuri kurinalainen ja suhteellisen hyvin koulutettu työvoima on ollut helppo valjastaa palvelemaan kotimaisia ja kansainvälisiä investointeja, kaupungistuminen on lisännyt teollisuustuotteiden kysyntää, harjoitettu politiikka on ollut yleisesti liiketoimintaystävällistä ja poliittinen vakaus on edesauttanut investointien houkuttelemista maahan. Talousuudistusten alussa väestön huoltosuhde oli erinomainen keskimäärin suhteellisen nuoren väestön ansiosta. Kiina on lisäksi nauttinut jälkijunassa tulijan edusta, jossa se on voinut hyödyntää viimeisintä teknologiaa ja ottaa oppia muiden onnistumisista ja epäonnistumisista. Useat näistä tekijöistä ovat kuitenkin muuttumassa ja niistä saatava kasvumomentti on hiipumassa. Erityisesti väestön huoltosuhde on muuttumassa erityisen nopeasti 1980-luvun alusta vuoteen 2015 harjoitetun tiukan syntyvyydensäännöstelypolitiikan (nk. yhden lapsen politiikka) johdosta. Lisäksi talouden velkaantuneisuus on lisääntynyt huomattavasti ja Kiina ei enää tule jälkijunassa useilla talouden sektoreilla, joten sen on vastaisuudessa itse kehitettävä innovaationsa. Talouskasvu onkin jo selvästi hiipunut huippuvaiheestaan.

Myös Kiinan kansantalouden rakenteessa on uudistusajalla tapahtunut joukko merkittäviä muutoksia. Omistusrakenteen osalta tärkeää on ollut paitsi markkinatalouteen siirtyminen, myös valtionsektorin saneeraaminen, joka aloitettiin pääsihteerin Jiang Zemin aikana 1990-luvun lopulla. Vielä vuonna 1978 valtio omisti 78 % teollisuusyrityksistä. Loput omisti nk. kollektiivinen sektori⁹. Yksityisomistusta ei käytännössä ollut. 1990-luvun puolivälissä suurin osa valtionyrityksistä oli tappiollisia. Tällöin päätettiin ”*pidetään kiinni isoista, mutta päästetään pienet menemään*” -politiikasta, jonka perusteella valtio myi, ajoi konkurssiin, pilkkoi yms. suurimman

⁸ Eri tahojen antamat BKT-luvut poikkeavat toisistaan erilaisten laskutapojen takia huomattavasti. Nämä luvut ovat Maailmanpankin lukuja.

⁹ Kiinassa talouden omistus jaetaan virallisesti valtion, kollektiiviseen ja ei-valtiolliseen sektoriin. Viimeinen on kiertoilmaus yksityiselle sektorille. Kollektiivinen sektori tarkoittaa yrityksiä, joiden omistaja on julkinen organisaatio, kuten kylät, mutta ei valtio. Valtiolla tarkoitetaan tässä tapauksessa kaikkia hallinnon tasoja keskushallituksesta maalaiskuntiin.

osan yrityksistään ja loi jäljelle jääneistä osakeyhtiöitä, joissa sillä oli omistusosuus. Arviolta 60 miljoonaa työntekijää irtisanottiin tai muuten siirrettiin pois työstä ja yhtiöiden sosiaaliset vastuut, kuten asuntojen ja koulutuksen järjestäminen työntekijöiden perheille, lakkautettiin. Tästä seurasi 2000-luvun vaihteessa laajoja mielenilmauksia ja tyytymättömyyttä. Prosessi tapahtui myös usein hämäräperäisesti valtionomaisuuden siirtyessä yritysten istuvalle johdolle alihintaan. Venäjän ja Kiinan yksityistämisen prosesseissa oli siten paljon samoja piirteitä.

Kovasta sosiaalisesta hinnastaan huolimatta 1990-luvun lopun valtionyhtiöiden saneerausta pidettiin taloudellisesta näkökulmasta katsottuna pääosin onnistuneena toimenpiteenä. Operaation myötä jäljelle jääneet valtion omistamat yritykset muuttuivat valtaosin kannattavaksi ja saneerauksen seurauksena yksityinen sektori nousi Kiinan suurimmaksi tuotannonlähteeksi. 2020-luvulla uusien talousuudistusten ja saneeraamisen tarve on kuitenkin noussut jatkuvasti keskustelun aiheeksi, sillä heikosti kannattavat valtionyritykset ovat jälleen alkaneet muodostua talouskasvun hidasteeksi. Niiden osuus taloudesta on yhä merkittävä. OECD:n arvion mukaan vuonna 2019 yksityinen sektori vastasi noin 60 prosentista kansantalouden tuotannosta lopun ollessa luonnollisesti valtionyritysten vastuulla. Yksityisen sektorin tarkkaa kokoa on kuitenkin vaikea arvioida, sillä omistussuhteet ovat monimutkaisia ja valtio omistaa yhä paljon yrityksiä erilaisten yritysketjujen kautta. Lisäksi valtio voi helposti puuttua yksityistenkin yritysten toimintaan muun muassa sitä kautta, että kommunistinen puolue toimii myös yksityisten yritysten sisällä puoluevaltion periaatteen mukaisesti.

Kuten yllä on jo todettu, valtionsektorin pienentymisestä ja komentotaloudesta luopumisesta huolimatta valtion rooli kansantaloudessa on yhä vahva. Valtion suora omistus arvioidaan noin kolmasosaksi taloudesta, mutta sillä on valta ohjata taloutta paljon laajemmin. Valtio hallitsee yhä viittä strategisesti tärkeäksi nähtyä sektoria, jotka ovat telekommunikaatio, petrokemia, raskas metalliteollisuus, sähköntuotanto ja sotilasteollisuus. Samoin pankit, rautatiet ja lukuisat eri alojen suuryritykset ovat yhä valtionyrityksiä ja niiden johto osa valtion virkarakennetta, josta puolue viime kädessä päättää. Suurimpien yritysten pääjohtajat ovat keskuskomitean jäseniä. Näihin kuuluu esimerkiksi Haier, joka on yksi Kiinan tunnetuimmista omista kodinkonetuotemerkeistä.

Valtion omistus menee kuitenkin syvemmälle kuin suora suuryritysten omistaminen. Lukuisat pienemmät yritykset ovat valtion valvonnassa epäsuorien yritysomistusten kautta. Tyypillinen tapa saneerata yritykset oli muuttaa ne osakeyhtiöiksi, joiden osake-enemmistö oli valtion omistamalla hallintayhtiöllä. Niinpä ”yksityistäminen” oli usein vain valtion suoran omistuksen etäännyttämistä.

Paikallistasolla viranomaiset myös ahkerasti tukevat omien alueidensa yrityksiä kilpailussa muiden alueiden (yhtä lailla tuettujen) yritysten kanssa. Kiinassa onkin lukuisia yhden teollisuudenalan paikkakuntia, joiden teollisuuden erikoistumisen – vessanpöntöistä joulukoristeisiin – ovat viranomaiset päättäneet. Maakunnat ovat myös kärkkäästi suojelleet omaa teollisuuttaan naapurien kilpailulta, mikä on johtanut jopa maan sisäisiin kauppakiistoihin esimerkiksi autoteollisuuden osalta, joka on huomattava työllistäjä useassa maakunnassa.

Puolue laatii lisäksi yhä talouden viisivuotisohjelman (ei siis enää -suunnitelmaa), joka ohjaa valtion investointeja ja lainsäädäntöä merkittävästi sekä erilaisia sektorikohtaisia kehitysohjelmia kuten Made in China 2025 -ohjelman. Valtion viranomaiset pystyvät myös puuttumaan talouteen laajasti säännösten ja määräysten avulla. Pankit ovat valtion omistamia ja pankkijärjestelmä päättää lainoista usein poliittisin, ei taloudellisin perustein. Tämän takia pankkisektoria on vaivannut suuri huonosti tuottavien lainojen ongelma, jonka on arveltu olevan niin vakava, että se olisi ajanut normaalin pankkijärjestelmän jo konkurssiin. Ongelmaa on hoidettu roskapankeilla ja valtion suorilla tuilla pankeille. Maassa on myös laaja harmaa lainaverkosto yrityksille, jotka eivät ole viranomaisten tukilistalla.

Valtio on myös aktiivisesti investoinut talouden infrastruktuuriin, teihin, rautateihin, satamiin ja valokaapeleihin osana talouden kehitysohjelmaa ja avautumista ulkomaankaupalle. Se on määrätietoisesti lisännyt koulutukseen, tutkimukseen ja tuotekehitykseen tarkoitettua rahoitusta. Esimerkiksi kansantalouden T&K -menot olivat vuonna 2018 noin 2,2 prosenttia BKT:stä ja Kiina käytti tutkimukseen absoluuttisesti mitattuna toiseksi suurimman summan maailmassa Yhdysvaltojen jälkeen. Suhteellisesti vertailtuna Kiina oli kuitenkin yhä OECD-maiden keskiarvon alapuolella rahoituksen BKT-osuuden suhteen. Kiinan valtio on aina pyrkinyt saavuttamaan lännen ja jopa menemään siitä ohi tieteessä ja teknologiassa, eikä tämä tavoite ole muuttunut miksiäkään. Esimerkiksi ”Made in China 2025” -ohjelmassa on visioitu Kiinalle kansainvälistä johtoasemaa muun muassa tietotekniikassa (ml. tekoäly), robotiikassa, vihreissä teknologioissa, avaruus- ja ilmailuteknologiassa ja meriteknologiassa. Paljon kiinalaista ”tuotekehitystä” tapahtuu kuitenkin yhä ulkomaalaisten kilpailijoiden teknologioita kopioimalla, mikä on myös lisännyt kitkaa maan suhteissa länsimaihin.

Myös maataloudessa valtion merkitys on ollut keskeinen. Maanomistus on yhä kollektiivista, eli viljelijöillä on maahansa käyttöoikeus, mutta ei omistusoikeutta. Tämä aiheuttaa jatkuvia ongelmia maanomistuksen ympärillä. Kaupunkien läheisyydessä sijaitsevat kollektiivisesti omistetut maa-

alueet ovat olleet vapaata riistaa kaupunkien kaavoittajille ja gryndereille 1990-luvulta lähtien. Tonttimaasta viljelijöille maksettavat korvaukset ovat usein olleet matalia tai korvaukset on jopa kavallettu heiltä kokonaan, mikä on johtanut maaseudulla toistuviin levottomuuksiin. Maankäyttöoikeuksien myymisoikeudesta, käytännössä maan lopullisesta yksityistämisestä, on keskusteltu pitkään, mutta tuloksetta. Ongelma on mm. se, että maaseudun kaupunkilaisiin verrattuna viljelijöiden heikkoa sosiaaliturvaa on perusteltu juuri maankäyttöoikeuksilla, jotka periaatteessa takaavat heille perustulon. Myydessään maansa viljelijät joutuisivat tyhjän päälle, ellei korvaavaa järjestelmää luotaisi. Tämänkin takia maaseudulle on 2010-luvulla kehitetty uusi sosiaaliturvaverkko, joka ajan kuluessa saattaa tuoda osaratkaisun tähän problematiikkaan. Verkko on kuitenkin yhä vaatimaton ja sen kattavuudessa on kiinalaiselle poliittisten päätösten ja lainsäädännön toimeenpanolle tyypillisiä ongelmia. Ongelma on kuitenkin myös ideologinen, sillä kollektiivinen maaomistus on sosialismin symbolinen merkki yhä vieläkin.

Kiinan kansantalouden tuotantorakenne on muuttunut paljon uudistuskaudella, jolloin Kiina on läpikäynyt nopeassa tahdissa toista teollistumistaan ja samalla jälkiteollista murrosta. Tämä on tarkoittanut maatalouden merkityksen rajua laskua työvoiman ja tuotannon suhteellisilla osuuksilla mitattuna ja teollisuuden ja palvelusektorin kasvua. Huomattava osa kiinalaisista saa yhä elantonsa maataloudesta, mutta sen osuus kokonaistuotannosta on alle 10 prosenttia. Vuonna 2019 palvelusektori vastasi noin 50 prosentista kokonaistuotannosta ja teollisuus lopusta. Teollisuuden osuus on ollut korkea, mutta alkanut viime vuosikymmenenä pienentyä palvelusektorin eduksi. Kaikki sektorit ovat kuitenkin kasvaneet absoluuttisesti mitattuna huomattavasti uudistusajalla. Maatalouden merkityksen voimakas väheneminen osoittaa, miten Kiina on onnistunut pääsemään eroon kehitysmaille tyypillisestä tuotantorakenteesta, mutta Kiinan talouden rakenne on yhä suhteellisen teollisuuspainotteinen. Nykyinen haaste onkin kehittää palvelusektoria liian investointi- ja vientipainotteisen teollisuussektorin sijaan. Julkilausuttu huoli kuitenkin on, että Kiinan tuotanto keskittyy edelleen liiaksi määrään, ei laatuun. Puolue pyrkii ohjaamaan talouden rakennemuutosta kohti korkeamman jalostusasteen tuotteita.

Ulkomaille avautuminen on ollut keskeisessä osassa uudistuskauden kasvuhakuisessa talouspolitiikassa, mikä on tarkoittanut ”avointen ovien” politiikkaa ulkomaankaupassa ja ulkomaisissa investoinneissa. Ulkomaista pääomaa ja tietotaitoa on houkuteltu maahan aktiivisesti erilaisten erityistalousalueiden ja ulkomaalaisille yrityksille suotujen etujen avulla. Kiinan talouden kasvu onkin perustunut pitkälti vientivetoiseen kasvustrategiaan, jonka mallin Kiina lainasi Japanilta. Kiinan liittyminen WTO:n jäseneksi pitkällisten neuvottelujen jälkeen vuonna 2001 avasi

Kiinaa yhä enemmän ulkomaisille yrityksille ja kilpailuille, mutta mahdollisti yhä suuremmat vientiponnistukset. Vientivetoisen kasvustrategian tulos on ollut ulkomaankaupan (vienti + tuonti) korkea osuus talouden kokonaistuotannosta, noin 40 prosenttia. Esimerkiksi toisella Itä-Aasian suurella kauppamaalla Japanilla vastaava luku on noin 20 prosenttia. Kiina on siten ollut suhteellisen riippuvainen ulkomaankaupasta. Tilanteen ongelmallisuus näkyi esimerkiksi vuosina 2018–2019, kun presidentti Donald Trump ajoi Kiinan ja Yhdysvallat kauppasotaan.

Kiinan osuus maailmankaupassa on kuusinkertaistunut vuoden 1978 jälkeen ja Kiinasta on tullut kiinteä ja merkittävä osa maailmakauppaa. **Se oli toiseksi suurin ulkomaisten investointien kohde** ja suurin kauppamaa maailmassa vuonna 2019. Kiinan ulkomaankauppa on ollut vahvasti ylijäämäistä aina 1990-luvun puolivälistä saakka, vaikka 2010-luvun lopulle tultaessa kauppataaseen ylijäämä on laskenut aikaisemmasta. Kiinan suurin kauppakumppani on EU, sen jälkeen tulevat Yhdysvallat, ASEAN-maat ja Japani.

Kiinasta on kehityksen myötä tullut niin tärkeä osa maailmantaloutta, että Kiinan talouden kysynnän ja kustannusten kehitys vaikuttavat merkittävästi globaaleihin suhdanteisiin, hintoihin ja rahavirtoihin. Esimerkiksi 1990-luvun lopussa ja 2000-luvun alussa Kiinan vientihinnat laskivat lähes 10 vuotta peräkkäin vaimentaen globaalia inflaatiota, mutta vaikutus on joskus vetänyt myös päinvastaiseen suuntaan, kuten nähtiin esimerkiksi sianlihan hinnan nopeassa nousussa afrikkalaisen sikaruton tapettaen puolet Kiinan sikakannasta vuonna 2019. Kiina on myös sijoittanut merkittävän osan suuresta kauppataaseensa ylijäämästä takaisin läntisiin lainapapereihin, mikä on liittänyt sen entistä kiinteämmäksi osaksi globaalia taloutta. Kiinalaisten yritysten laajentuminen maailmalle ja Xi Jinpingin alla aloitettu valtava ”Uusi silkkitie” -hanke on myös lisännyt Kiinan suoria investointeja ulkomaille huomattavasti niin, että 2010-luvun lopulla Kiinasta oli tullut ajoittain pääoman nettoviejä.

Kiinan valtio on 1990-luvun puolivälistä lähtien pyrkinyt luomaan suuria kansainväliseen kilpailuun kykeneviä konglomeraatteja Etelä-Korean *chaebolien* ja Japanin *keiretsujen* mallin mukaan. Näistä ”lentotukialusyrityksistä” tai ”kansallisista mestareista” on pyritty luomaan Kiinan talouden kansainvälisiä lippulaivoja. Ne ovatkin johtaneet Kiinan rynnistystä maailman markkinoille. Useimmat on listattu ulkomaisiin pörssisiin. Osana ulkomaille avautumista yritykset ovat myös hankkineet raaka-ainelähteitä, kuten kaivoksia, öljykenttiä tai viljelymaata ulkomailta turvatakseen oman, ja Kiinan, huoltovarmuuden. Kiinalaisyritysten intoa investoida länsimaiden

kannalta hankaliin valtioihin, kuten Iraniin, Sudaniin ja Myanmariin, on myös kritisoitu laajasti ja maan vahvaa vaikutusta Afrikassa on kutsuttu uuskolonialismiksi.

Kiinan energiatuotanto perustuu pitkälti kivihiileen, jota maalla on paljon omasta takaa ja jolla tuotetaan runsas 60 prosenttia maan tarvitsemasta energiasta. Kivihiilen osuus energianlähteenä on ollut laskussa, mutta vuonna 2018 Kiina tuotti yhä noin 27 prosenttia maailman kasvihuonekaasupäästöistä ja vaikka maa on sitoutunut Pariisin ilmastopöytäkirjaan, on sen tavoitteena alkaa vähentää päästöjään vasta vuonna 2030. Kivihiilipainotteinen energiateollisuus on aiheuttanut muitakin ympäristöongelmia. Muun muassa savusumu ja happamat sadeet ovat vakavia ongelmia Kiinassa. Vastatakseen ympäristö- ja energiaongelmiin puolue on käynnistänyt kunnianhimoisen ydinenergiaohjelman ja sijoittanut huomattavasti uusiutuviin energiantuotantomuotoihin sekä raideliikenteen kehittämiseen, mutta näistä ei nähdä olevan nopeaa ratkaisua ongelmiin. Kivihiili tulee olemaan Kiinan energiatuotannon perusta vielä pitkälle tulevaisuuteen. Talousihme on vaatinut muutenkin raskaan veron ympäristöongelmina. Suurin osa Kiinan vesistöistä on saastunut, ilmansaasteet aiheuttavat tuhansia ennenaikaisia kuolemia vuosittain ja laskevat kaupunkien asuinmukavuutta.

YHTEISKUNTA

Taloudessa uudistusaikaa on leimannut valtion roolin muutos ja sen merkityksen pieneneminen. Samanlainen kehitys on ollut käynnissä myös muussa yhteiskunnassa. Valtion on astunut askeleen taemmas kansalaisten arjesta eikä ohjaa sitä enää niin yksityiskohtaisesti kuin Maon aikana. Kiinalaiset ovat nykyisin lähes yhtä vapaita päättämään itsenäisesti työuristaan, asuinpaikoistaan, koulutuksestaan, kulutuksestaan ja matkailustaan kuin heidän itäaasialaiset naapurinsa (Pohjois-Koreaa lukuun ottamatta, jossa valtio yhä rajoittaa kansalaistensa vapauksia laajasti). Yhteiskunnan voidaankin sanoa siirtyneen maolaisesta totalitarismista jälkitotalitarismiin, jossa puolue-valtio ei enää pyri ideologisiin päämääriinsä väkiväkällä, vaan tyytyy modernisoimaan yhteiskuntaa ja turvaamaan samalla oman valtansa pysymisen. Erilaisesta historiallisesta taustasta johtuen vastaavaa muutosta ei ole luonnollisestikaan tapahtunut muissa Itä-Aasian maissa.

Kenties paradoksaalisesti modernisaatio on merkinnyt yhtä vallankumouksellista muutosta Kiinan yhteiskunnassa kuin Maon vallankumous aikoinaan. Syynä tähän ovat olleet useat samanaikaiset prosessit: aikaisemman maolaisen politiikan hylkääminen, teollistuminen, kaupungistuminen,

markkinatalouteen siirtyminen, uusien yhteiskuntaluokkien nousu ja lisääntyvä eriarvoistuminen. Samaan aikaan myös Maon aikaan kuuluneeseen valtiojohtoisen järjestökentän tilalle on noussut uusi vapaampi kansalaisjärjestökenttä ja jonkin verran vapaampi tiedonvälitys, erityisesti internet, ovat muuttaneet Kiinan sisäisen viestinnän ja kansalaiskeskustelun luonnetta.

Uudet luokat: Uudistusajalla yhteiskunnan luokkarakenne on muuttunut huomattavasti.

Yhteiskuntaan on ilmaantunut uusia ryhmiä, kuten uusriikkaat yksityisyrittäjät ja uusi työttömien alaluokka. Maon kaudella yksilön asemaa yhteiskunnassa määrittivät poliittiset päätökset ja varallisuudella ja koulutuksella oli lähinnä käänteinen merkitys asemalle. Nykyään taas varallisuus ja koulutustaso ovat tärkeitä yksilön aseman ja etenemismahdollisuuksien kannalta. Uusi järjestelmä suosii kuitenkin yhä keskimäärin enemmän puolueen jäseniä, vaikka jäsenyys ei ole automaattinen tie menestykseen.

Silmiinpistävä kehitys on tapahtunut rahan merkityksen korostumisessa. Uudistusajalla Kiinan yhteiskuntaan on ilmestynyt uusrikkaiden ryhmä, jota aikaisemmin ei edes voinut olla olemassa. Uusrikkaiden joukossa on niitä, jotka ovat edenneet kovalla yrittämisellä ”ryyryistä rikkauteen”, mutta suurin osa uusriikkaista on joko kansainvälisten yritysten palkkaamia (nuoria) asiantuntijoita tai sitten yrittäjiä, joilla on läheiset suhteet puolue-valtioon. Osa näistä on yrityksiensä entisiä (ja yhä nykyisiäkin) puoluesihteeerejä, jotka yksityistämisen yhteydessä onnistuivat siirtämään valtion omaisuutta itselleen. Huomattava osa maan rikkaista on puolueen jäseniä. Vuoden 2017 kansankongressissa arvioitiin olleen noin 100 renminbi-miljardööriä ja esimerkiksi Kiinan rikkain ihminen vuonna 2019, Alibaba-yhtiön johtaja Jack Ma, on myös kommunistisen puolueen jäsen.

Kiinan uusriikkaissa on myös paljon korkeiden kaadereiden sukulaisia, jotka ovat käyttäneet hyväkseen suhteitaan edetäkseen hyviin asemiin liike-elämässä. Lähes jokaisen Kiinan johtajan sukulaisia löytyy yritys-elämän johtavilta paikoilta ja useita on epäilty korruptiosta. Tämä uusi ”punaisten kapitalistien” eliitti nauttii kuitenkin koskemattomuutta oikeusjärjestelmän taholta, sillä korkeiden kaadereiden tai näiden sukulaisten oikeusjutut ovat aina viime kädessä poliittisen päätöksen takana. Kyseinen ”rahan ja vallan liitto” on herättänyt paljon ärtymystä ja kritiikkiä ja on puolueen valta-aseman kannalta kiusallinen.

Eriarvoistuminen: 2010-luvun alun yksi kuumista kiistakysymyksistä onkin ollut yhteiskunnan eriarvoistuminen. Maon aikana kaikki olivat lähes yhtä köyhiä ja yksilöiden ja ryhmien välinen eriarvoisuus perustui harjoitettuun politiikkaan. Uudistuskauti on tuonut mukanaan kasvavat tulo-

ja statuserot. Kuuma kysymys onkin ollut, onko Kiinan yhteiskunta jakautumassa kahtia laajaan alaluokkaan ja uusrikkaisiin vai onko Kiinaan syntymässä laaja keskiluokka. Tutkijat ovat olleet erimielisiä sekä keskiluokan käsitteestä että luokan koosta Kiinassa. Kaikki ovat kuitenkin sitä mieltä, että keskiluokan koko on kasvussa. Yksi usein käytetty arvio 2020-luvun alussa oli, että kun keskiluokkaan kuuluviksi määriteltiin ne kotitaloudet, jotka ansaitsivat 100 000–500 000 RMB vuodessa, kuului tähän tuloryhmään noin 140 miljoona kotitaloutta ja noin 400 miljoonaa ihmistä. Tämä kehittyvä keskiluokka oli keskittynyt erityisesti itärannikon urbaaneihin keskuksiin (Beijing, Shanghai, Tianjin, Guangzhou, Shenzhen ym.).

Keskiluokan poliittisesta merkityksestä on vallalla kaksi tulkintaa: ensimmäisen mukaan kasvava keskiluokka tukee maan demokratisoitumiskehitystä, toinen taas näkee kiinalaisen keskiluokan tukevan vallitsevaa poliittista järjestelmää ja siksi muodostavan vakauttavan, mutta samalla poliittista kehitystä hidastavan tekijän. Syynä kehitykseen on nähty mm. se, että iso osa keskiluokasta on yhä julkisen sektorin työntekijöitä, jotka pelkäävät poliittisen muutoksen tuomaa epävakautta, joka uhkasi heidän hiljattain saavuttamiaan taloudellisia etuja. Puolue onkin viljellyt laajasti Neuvostoliiton/Venäjän kokemuksia osoituksena poliittisten uudistusten vahingollisuudesta maalle. Keskiluokan jäsenten onkin kyselyissä todettu yleensä tukevan talousuudistusta, mutta vierastavan demokratisoitumista. Kiinassa on silti myös liberaaleja uudistuksia vaativa vähemmistö, johon kuuluu myös keskiluokkaisten ammattien harjoittajia (ks. edellä demokratialiike).

Uudistusajalla on tapahtunut merkittäviä muutoksia myös tulonjaon ja alueellisen tasa-arvon kohdalla. Vaikka uudistusajan ehkä huomattavin kehityssaavutus on ollut absoluuttisen köyhyyden väheneminen (ks. aiempaa talouskappale), samalla kuitenkin myös tulonjako on vääristynyt huomattavasti. 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen puolivälissä väestön parhaiten ansaitseva kymmenys sai kansantulosta lähes kolmanneksen ja köyhin kymmenys alle 2 prosenttia. Vaikka tulonjako onkin hieman tasaantunut 2010-luvun aktiivisemmän tulonjakopolitiikan ansiosta, 40 vuodessa Kiina on kehittynyt yhdestä tasa-arvoisimman tulonjaon yhteiskunnista yhdeksi vähiten tasa-arvoisimmista. Sen tulonjako vastaa Latinalaisen Amerikan tasoa.

Toinen Kiinassa merkittävä epätasa-arvoisuuden alue on kaupunkien ja maaseudun välinen epätasa-arvo. Se oli olemassa jo maolaisella kaudella ja on kasvanut huomattavasti uudistusajalla. Tulonsiirrot ja sosiaalietuudet huomioiden kaupunkilaiset ansaitsevat keskimäärin nelinkertaisesti maalaisiin verrattuna, mutta alueelliset erot voivat olla tätäkin suurempia, jopa kymmenkertaisia. Aikaisemmin vain kaupunkilaiset ovat olleet oikeutettuja julkiseen sosiaaliturvaan,

terveydenhoitoon ja koulutukseen, ja vasta 2010-luvulla on Kiinaan luotu maantieteellisesti kattava ja ainakin periaatteessa vähimmäisturvan takaava sosiaaliturvaverkosto. Silti senkin puitteissa maaseudun asukkaiden edut ovat yhä vaatimattomammat kuin kaupunkilaisten. Koska julkinen turvaverkko on ollut heikko, kansalaiset säästävät yleensä tuloistaan 30–40 prosenttia pahan päivän varalle. Kiinan säästöaste onkin poikkeuksellisen korkea kansainvälisessä vertailussa.

Keskeinen tekijä kaupunkien ja maaseudun välisten erojen selittämisessä on nk. asunpaikkaoikeus (*hukou*)-järjestelmä. Sen perusteella kansalaiset jaoteltiin virallisesti kaupunkilaisiin ja maalaisiin ja tästä statuksesta riippui se, kuinka kattaviin sosiaalipalveluihin he olivat oikeutettuja. Järjestelmä luotiin 1950-luvulla, jolloin sen avulla pyrittiin kontrolloimaan maalaisten muutttoa kaupunkeihin. Tulokset olivatkin tältä osin Maon aikana merkittäviä: kaupunkilaisten osuus väheni koko väestöstä 1960- ja 1970-luvulla, mikä on hyvin poikkeuksellista kehittyvissä maissa. Uudistusajalla tilanne on muuttunut. Kasvavan teollisuuden tarvitseman työvoiman muuttamista kaupunkeihin on alettu edistämää eikä *hukou* ole enää muuttamisen este sinällään. Silti siitä riippuvat yhä yksilöiden nauttimat edut. Vaikka kansalaisten virallisista maalainen/kaupunkilainen-luokituksista on 2010-luvulla luovuttu, kansalaisten sosiaalietuudet on yhä sidottu heidän viralliseen rekisteripaikkakuntaansa oikeasta asuinpaikkakunnasta riippumatta. Tämä on merkittävää, sillä maan sisäinen siirtolaisuus on suurta.

Siirtolaisuus ja kaupungistuminen: Kiinan sisäisellä siirtolaisuudella ja siirtotyöläisillä on ollut keskeinen rooli yhteiskunnan rakenteen muutoksessa ja talouskasvussa. Koko uudistuskauden ajan Kiinassa on ollut käynnissä maailmanhistorian suurin kaupungistumisprosessi, jonka yksi merkittävimmistä tekijöistä on ollut siirtotyöläisyys. Suuren maaltamuuton ansiosta Kiinassa asui vuonna 2015 ensimmäisen kerran enemmän ihmisiä kaupungeissa kuin maaseudulla ja kehitys jatkuu yhä. Noin puolet siirtolaisista on suunnannut matkansa eteläisiin rannikkomaakuntiin, joista yksin Guangdong on vastaanottanut neljänneksen kaikista siirtolaisista. Toinen tärkeä siirtolaisuuden kohdealue on Jangtsejoen suistoalueen maakunnat ja suurkaupungit Shanghai, Jiangsu ja Zhejiang sekä pohjoisempana Beijing ja Tianjin, mutta kaikki suuret kaupungit muissakin maakunnissa ovat suosittuja muuttokohteita.

Siirtotyöläisten (*nong-min-gong*) ongelmana on ollut heidän systemaattinen riistonsa työmarkkinoilla. Täydet sosiaalietuudet ovat vain erittäin harvoilla ja *hukou*-järjestelmä (ks. yllä) on rajannut heidät asuinpaikkakuntansa julkisten palvelujen ulkopuolelle. Siirtolaisten työt ovat yleensä likaisia, vaarallisia ja vaativia (rakennustyö, nyrkkipajat yms.). Myös työajat ovat olleet pitkiä,

esimerkiksi Guangdongissa keskimääräinen siirtotyöläisen työpäivä oli 2010-luvun alkupuolella noin 15 tuntia, usein seitsemänä päivänä viikossa. Toki monelle siirtolaiselle tämäkin on voittanut köyhät lähtöolot maaseudulla. Erityisesti naisille siirtolaisuus on ollut mahdollisuus päästä irti maaseudun alistavista perhesuhteista ja rooleista sekä tilaisuus itsenäistyä. *Hukou* -järjestelmän epäkohtien korjaaminen on ollut jatkuvan keskustelun aihe, mutta suuria muutoksia ei siihen ole tehty hallitsemattoman siirtolaisuuden ja kustannusten pelossa.

Vuonna 2020 maassa arvioitiin olleen sisäisiä siirtolaisia noin 290 miljoonaa. Siirtolaisuuden ennustetaan kuitenkin vähenevät huomattavasti 2020-luvulla, koska suurin osa maaseudun lähtöhaluisista ja -kykyisistä aikuisista on jo muuttanut kaupunkeihin. Tämä tulee tuomaan haasteen taloudelle. Suuri osa siirtotyöläisistä on sijoittunut teollisuus- ja palveluelinkeinoihin, joiden kasvu on perustunut juuri tähän halpaan ja näennäisen loputtomaan työvoimareserviin. Reilusti yli puolet kaupunkien tehdastyöläisistä ja yli kolmannes palvelusektorin työntekijöistä oli siirtotyöläisiä. Ilman siirtolaisuutta Kiinan talousihme ei olisi ollut mahdollinen, mutta siirtolaisuuden varaan ei voi enää rakentaa. Haastetta lisää se, että väestön vanhentuessa nopeasti Kiinan työikäisten lukumäärä on jo alkanut pienentyä 2020-luvun alussa.

Puoluejohto on tarttunut yhteiskunnallinen eriarvoisuuden ongelmavyöhytyihin erityisesti 2000-luvulla. Eriarvoisuuden kasvun on nähty aiheuttavan epävakautta. Se on myös sopinut huonosti puolueelle, joka väittää yhä pyrkivänsä sosialismiin ja yhteiseen vaurauteen. Niinpä Hu Jintaon kaudella puolue kiinnitti paljon huomiota ns. kohtuullisen hyvinvoinnin (*xiaokang*) -tavoitteeseen. Tavoitteeksi asetettiin ns. harmonisen yhteiskunnan luominen, absoluuttisen köyhyyden kitkeminen, kansantulon nelinkertaistaminen vuoteen 2020 mennessä ja sosiaaliturvan, koulutuksen, terveydenhoidon ja aluepolitiikan vahvistaminen. Tämän pohjalta käynnistettiin kattavamman sosiaaliturvajärjestelmän rakentamisen lisäksi mm. suuria alueellisia kehitysohjelmia, kuten länsi-, keski- ja koillisosien erityiskehitysohjelmat, joihin ovat kuuluneet laajat investoinnit infrastruktuuriin ja koulutukseen sekä alueellisten tulonsiirtojen lisääminen. Ohjelmien ansiosta myös näiden alueiden talouskasvu saatiin käyntiin, mutta ne ovat yhä jäljessä itäisestä rannikkoalueesta. Puolue on vuonna 2020 virallisesti ilmoittanut saavuttaneensa *xiaokang*-tavoitteensa, mutta sosiaaliturvassa ja julkisten palvelujen kehittämisessä varsinkin alueellisen tasavertaisuuden näkökulmasta on yhä paljon tehtävää.

Etniset vähemmistöt: Toisin kuin muut Itä-Aasian maat Kiina on etnisesti huomattavan kirjava. Tähän on selvät historialliset syynsä. Keisarillinen Kiina oli monikansallinen imperiumi. Tasavalta

ja sitä seurannut kansantasavalta perivät lukuisia etnisiä vähemmistöjä vakiinnuttaessaan nyky-Kiinan rajat vastaamaan Qing-dynastian rajoja (poisluettuna (ulko)-Mongolia). Kiinassa onkin virallisesti 56 etnistä ryhmää, mutta maassa puhutaan ainakin 280:tä eri kieltä. Virallisiin vähemmistöihin kuului vuonna 2020 noin 105 miljoonaa kiinalaista. Suurin kansallisuus ovat han-kiinalaiset, joita on lähes 92 prosenttia väestöstä. Suurin vähemmistö on Etelä-Kiinan zhuang-vähemmistö (n. 18 miljoonaa), Luoteis-Kiinan uiguurit (noin 12 miljoonaa), Pohjois-Kiinan mantšut (noin 10 miljoonaa) ja etnisenä vähemmistönä pidetty islaminuskoinen hui-vähemmistö (noin 10 miljoonaa). Tärkeitä vähemmistöjä ovat myös Lounais-Kiinan tiibetiläiset (noin 6 miljoonaa), Pohjois-Kiinan mongolit (noin 5 miljoonaa) ja Koillis-Kiinan korealaiset (noin 2 miljoonaa). Pienimpään viralliseen vähemmistöön (lhobats) kuului vain noin 3000 ihmistä.

Vähemmistöt asuttavat alueita, joiden yhteenlaskettu pinta-ala on 60 prosenttia koko maan pinta-alasta. Merkittäviä vähemmistö-alueita on valtaosa Kiinan raja-alueista, joiden maaperästä löytyy myös useita arvokkaita raaka-aineita. Sisä-Kiinassa vähemmistöt asuttavat useimmiten vähemmän viljavia vuoristoisia ja vaikeakulkuisia alueita, jonne han-kiinalainen valtaväestö on työntänyt ne historian saatossa. Vähemmistöjen sosioekonominen asema on ollut perinteisesti han-kiinalaisia heikompi, köyhyys yleisempää ja koulutustaso matalampaa (poikkeuksiakin tästä toki on, kuten korealaisen vähemmistön kohdalla). Uudistusajalla talouskasvu on keskittynyt han-kiinalaisille alueille lisäten tuloeroja. Monien vähemmistöjen ja han-kiinalaisten väliset etniset suhteet eivät ole hyvät. Vähemmistöt ovat kokeneet han-kiinalaisten monopolisoineen poliittisen vallan ja taloudelliset mahdollisuudet sekä pyrkivän sulauttamaan kulttuureiltaan ja uskonnoiltaan erilaiset ryhmät valtaväestöön. Vastaavasti han-kiinalaiset pitävät vähemmistöjä kehittymättöminä ja näkevät velvollisuudekseen näiden kehittämisen.

Han-kiinalaisten vähemmistöjä holhoava asenne yhdistettynä heidän alueidensa taloudelliseen riistoon sekä erityisesti uskonnollisen toiminnan rajoitukseen ei ole ollut omiaan edistämään han-kiinalaisten ja eri etnisten ryhmien välistä yhteisymmärrystä. Vaikein tilanne on tiibetiläisten ja Xinjiangin uiguurien kohdalla. Näillä molemmilla on olemassa oma aktiivinen separatistinen liikkeensä, tiibetiläisillä jopa pakolaishallitus Intiassa. Xinjiangissa separatismiin sekoittuu jihadistinen terrorismi. Kiinan keskushallinto on vastannut vähemmistöalueiden separatismiin ankarin toimenpitein. 2020-luvun alussa se esimerkiksi piti yli miljoonaa Xinjiangin muslimia uudelleen koulutusleireillä vieroittaakseen nämä epäilyistä separatistisesta ja islamistisesta ajattelusta ja rajoitti monin keinoin islamilaista uskonnon harjoittamista ja etnisten tapojen noudattamista, kuten pukeutumista.

Virallisen diskurssin mukaan nämä kaikki etniset ryhmät muodostavat yhdessä yhden suuren yhtenäisen ”Kiinan kansakunnan” (*Zhonghua minzu*), jonka jäsenillä on toki omia kulttuurisia traditioitaan. Virallisesti valtio suojelee ja ylläpitää näitä perinteitä, kunhan ne eivät edusta “feodalismia” tai “taikauskoa”. Laajemmassa tarkastelussa kansantasavallan ajalla harjoitettu vähemmistöpolitiikka on kuitenkin heilahdellut assimilaation ja monikulttuurisuuden hyväksymisen välillä. Maon aikana vähemmistöt pyrittiin ajoittain sulauttamaan valtaväestöön voimallisesti, sillä etnisyys nähtiin vanhan feodaalisen yhteiskunnan jäänteinä. Uudistusajalla vähemmistöille on annettu jonkin verran kulttuuriautonomiamia, mikä näkyy myös niiden asuttamien maakuntien (”autonomisten alueiden” Tiibet, Xinjiang-Uiguria, Sisä-Mongolia, Guangxi-Zhuang ja Ningxia-Hui) nimissä ja mm. mahdollisuutena käyttää omaa kieltä opetuksessa ja hallinnossa (tosin rajallisesti). Vähemmistöillä on esimerkiksi myös ollut oikeus hankkia enemmän lapsia ilman rangaistusta ja helpommat kiintiöt yliopistoihin yms. positiivisen syrjinnän tuomia etuja. Käytännössä autonomisilla alueilla on kuitenkin vähemmän omaa valtaa tavallisiin maakuntiin verrattuna. Positiiviseen syrjintään on 2010 kohdistunut lisääntyvää kritiikkiä han-kiinalaisten taholta. Xi Jinpingin aikana vähemmistöpolitiikassa on korostettu vähemmistöjen suhtautumista niin kutsuttua viittä identifikaatioita kohtaan. Näitä ovat isänmaanrakkaus, Kiinan kansakunnan ja rodun yhtenäisyys, sekä kiintymys kiinalaista kulttuuria, Kommunistista puoluetta ja sosialismia kiinalaisin erityispiirtein kohtaan. Nämä jättävät vähän sijaa kulttuuriselle autonomialle.

Kiinan kansalaisyhteiskunta: verrattuna Maon aikaan Kiinan yhteiskunta on vapautunut merkittävästi uudistusajalla puoluevaltion siirryttyä taka-alalle ihmisten arjessa. Yksi tärkeä uudistusajan kehityskulku on ollut kansalaistoiminnan huomattava lisääntyminen. 2020-luvun alussa erilaisia kansalaisjärjestöjä oli Kiinassa rekisteröityneinä yli 800 000 ja epävirallisia rekisteröimättömiä yhdistyksiä oli eri arvioissa 3–23 miljoonaa. Nykyisin kiinalainen kansalaisjärjestökenttä onkin laaja ja kirjava käsittäen ryhmiä, yhdistyksiä ja seuroja aina urheiluseuroista ympäristöjärjestöihin. Tutkimuksessa on kiistelty siitä, onko Kiinassa tämän kehityksen myötä syntymässä vapaa kansalaisyhteiskunta ja mitkä ovat sen mahdolliset seuraukset.

Vaikka näkemykset Kiinan kansalaisyhteiskunnan luonteesta eroavatkin, on selvää, että kiinalainen kansalaisjärjestökenttä ei ole täysin vapaa valtion ohjauksesta. Puolue-valtion suhde kansalaisjärjestöihin vaihtelee niiden lajista riippuen. Järjestöt pyrkivät toimimaan useimmiten omalla alallaan yhteistyössä viranomaisten kanssa tai ainakin näiden suostumuksella, mutta joutuvat joskus myös hankaluuksi näiden kanssa. Kaikkein kannustavin puolue on ollut ”epäpoliittisten”

järjestöjen osalta, jotka osallistuvat julkisten palvelujen tuottamiseen. Tällaisia ovat esimerkiksi hyväntekeväisyysjärjestöt, joiden toiminta sallittiin jo 1980-luvulla. Vastaavasti poliittisemmat järjestöt, kuten ympäristöjärjestöt ja kansainväliset kansalaisjärjestöt, joiden myös sallitaan tulla maahan rajoitetusti, ovat olleet tiukemman valvonnan kohteena.

Toinen tärkeä kansalaismielipiteen ja -aktivismien areena on internet, joka valvottuna ja sensuroitunakin tarjoaa kiinalaisille kanavan kriittisille kannanotoille ja organisoitumiselle. Kiinassa oli vuonna 2020 arviolta noin 875 miljoonaa internetin käyttäjää, joilla lähes kaikilla oli käytössään laajakaistayhteys. Internet onkin tarjonnut kanavan myös poliittisten protestien organisoimiselle, ja sen kautta ilmaistun kansalaismielipiteen on nähty vaikuttaneen useisiin viranomaisten päätöksiin, jopa lainsäädäntöön. Vastaavasti myös puoluevaltion harjoittama sensuuri ja propaganda ovat siirtyneet verkkoon.

Yksi tärkeä kansalaisyhteiskuntaan kuuluva mielipideryhmä ovat nationalistit, jotka ovat osallistuneet julkiseen keskusteluun 1990-luvulta lähtien. Internetin leviäminen on luonut myös tälle ilmiölle otollisen kasvupohjan. Vilkas nationalistinen internet-keskustelu ja netissä organisoidut erilaiset ulkovaltoja vastaan suunnatut mielenilmaukset ovat tulleet osaksi Kiinan politiikan arkipäivää. Kohde on usein ollut Japani, mutta myös Yhdysvallat ja Euroopan maat ovat saaneet näistä osansa. Jyrkkä nationalismi on Kiinassa yhtä lailla ääri-ilmiö kuin länessäkin, mutta Kiinassa puolueen oma nationalistinen linja on aiheuttanut sen, että puolueen täytyy kuunnella kansallismielisiä mielipiteitä tarkasti, ettei se näytä pettävän maansa etuja. Puolue on myös ruokkinut nationalismia lasten ja nuorten systemaattisella patrioottisella koulutuksella 1990-luvun alusta lähtien, joten tässä mielessä se niittää nyt sitä, mitä on itse kylvänyt. Huomattavaa on, että kiinalaiset nationalistit ovat usein myös vasemmistolaisia.

Jo 1990-luvun puolivälistä alkaen Kiinan kansalaisyhteiskuntaan ovat kuuluneet myös paikalliset protestit, mielenosoitukset ja jopa mellakat. Poliittisen johdon puhe yhteiskunnallisen vakauden tärkeydestä ja harmonisesta yhteiskunnasta onkin nähtävä juuri tätä taustaa vasten. Uudistusajalla Kiinan yhteiskunta on ollut kaikkea muuta kuin harmoninen. Harjoitettu politiikka on luonut häviäjiä siinä missä voittajiakin. Erilaiset ongelmat, kuten maaseudun maaomistukseen epävarmuus, hallinnon korruptio ja mielivalta, vakavat ympäristöongelmat, ruokaskandaalit jne., ovat laukaisseet tuhansia paikallisia protesteja vuosittain. Se, miten hyvin puolue-valtio pystyy vastaamaan tämän epävakauden tuomaan haasteeseen, on tärkeää sen tulevaisuuden kannalta. Tähän mennessä

protestit on kyetty rajoittamaan ja tukahduttamaan ilman että niistä olisi kehittynyt laajempia valtakunnallisia protestiliikkeitä.

Väestölliset haasteet: Kiina on maailman väkirikkain maa, sen väestömäärä oli vuonna 2020 arvion mukaan 1,435 miljardia. Väestön ikärakenne on ollut talouden kasvun kannalta edullinen, mutta on muuttumassa väestön keski-ikä nouseessa nopeasti. Harjoitetun syntyvyydensäännöstelyn (ns. yhden lapsen politiikka) ja yleisen elintason nousun ansiosta Kiinassa syntyvien ikäluokkien koot ovat romahtaneet. On arvioitu, että Kiinan työikäinen väestö alkoi vähetä 2010-luvun puolivälissä ja virallisesti arvioidaan, että väestö alkaa pienentyä vuonna 2027. Puolue on reagoinut tähän kehitykseen löysentämällä syntyvyyden säännöstelyä ja sallimalla perheille toisen lapsen vuodesta 2016 alkaen, mutta päätöksellä ei ole ollut merkittävää vaikutusta syntyvyyden laskuun. Noin 20 vuoden kuluessa Kiinan huoltosuhde (työssäkävien määrä suhteessa työssä käymättömien määrään) tulee muuttumaan hyvin kielteiseksi talouden kannalta. Tässä Kiina seuraa Japania muutaman vuosikymmenen viiveellä, mutta ei yhtä vauraana. Onkin todettu, että Kiina ”vanhenee, ennen kuin rikastuu”¹⁰.

Toinen Kiinaa koskeva väestöllinen ongelma on huomattava syntyvien tyttöjen ja poikien määrällinen epäsuhta. Kuten muuallakin Itä-Aasiassa, paitsi Japanissa, Kiinan ikäluokkien sukupuolijakauma on pahasti vääristynyt: sataa tyttöä kohti syntyy noin 119 poikaa¹¹. Syynä tähän ovat perinteinen poikien suosiminen erityisesti maaseudulla ja siitä seuranneet valikoivat abortit. Tästä seurauksena on ollut syntyvyyden vähenemisen kiihtyminen ja se, että Kiinan avioliittomarkkinoista on tullut tukalia miljoonille nuorille miehelle, joille ei löydy kumppania. Tämän kehityksen on pelätty myös lisäävän yhteiskunnan epävakaisuutta.

Konfutselaisessa arvomaailmassa perhe on koko yhteiskunnan kulmakivi. Tämä arvostus näkyy yhä kiinalaisessa nykykulttuurissa, jossa avioelämän onnellisuudesta riippumatta pitkäkestoiset avioliitot ja lasten hankkiminen vasta aviossa ovat olleet vallitsevia normeja. Yhä vieläkin 98 %:ia yhdessä elävistä pariskunnista on avioliitossa ja avioeroja tapahtuu noin puolet harvemmin kuin länsimaissa. Avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset ovat harvinaisia. Uudistusajan muutokset ovat kuitenkin ulottumassa vähitellen myös kiinalaiseen perheinstituutioon. Avioerojen suhteellinen määrä on kaksinkertaistunut uudistusajan alusta lukien ja suurissa kaupungeissa sinkkuus ja avioituminen myöhemmällä iällä on koulutettujen parissa yhä suositumpaa, vaikka avioliitot ovat

¹⁰ Naughton (2018) tästä ennustuksesta

¹¹ Normaalisti poika- ja tyttövauvoja syntyy suhteessa 105:100.

yhä melko harvinaisia. Siirtolaisuus on myös murtanut perhekeskeisyyttä. 2020-luvun alussa maassa arvioitiin olevan jopa 70 miljoonaa lasta, joiden vanhemmat ovat muualla töissä ja joista siksi huolehtii joku muu sukulainen.

Seksuaalisten vähemmistöjen osalta Kiina on suhteellisen salliva yhteiskunta, vaikka kehitettävää yhteiskunnallisen tasa-arvoisuuden osalta on yhä olemassa myös tältä osalta. Homoseksuaalisuutta ei Kiinassa enää luokitella rikokseksi tai sairaudeksi, mutta virallisia samaa sukupuolta olevien kumppaneiden liittoja ei vielä sallita, toisin kuin esimerkiksi Taiwanissa. Puoluevaltio ei myöskään katso hyvällä sukupuolivähemmistöjen poliittista aktivismia.

Suosittelavaa luettavaa

Historia

Paltemaa, Lauri (2018). *Lyhyt johdatus Kiinan historiaan*. Centre for East Asian Studies: Studies in Contemporary East Asia 1.2018, Turku.

Paltemaa, Lauri ja Vuori, Juha A. (2012). *Kiinan kansantasavallan historia*. Gaudeamus, Helsinki.

Politiikka

Teufel-Dryer, June (2018). *China's Political System: Modernization and Tradition*. 9th ed. Routledge, London.

Heilmann, Sebastian (2017). *China's Political System*. Rowman & Littlefield, London.

Talous ja yhteiskunta

Bramall, Chris (2009). *Chinese Economic Development*. Routledge, London.

Naughton, Barry (2018): *The Chinese Economy – Adaptation and Growth*. The MIT Press, Cambridge.